

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

4

Řada: VI

ISSN 1213-9033

Praha, 1. prosince 2003

Obsah

Články

Julius Enders: „Východní“ původ Rukopisu královédvorského. <i>Nový důkaz pro každého</i>	81
Robert Jan Hřebíček: <i>Nad skladbou O velikých bojích křesťan s Tatory III</i>	87
Dana Mentzlová: Jaroslav. <i>Báseň rozpravná od H. V. Tůmy</i>	96
Karel Nesměrák: <i>Rukopisy, náhrobky a „profesionalita“ novinářů</i>	98
Jiří Urban: <i>Pavel Tigríd v mých vzpomínkách</i>	99
Jiří Urban: <i>Za Mojmírem Otrubou</i>	101
Recenze	103
Členské zprávy	107
Drobné zprávy	107

„Východní“ původ Rukopisu královédvorského. Nový důkaz pro každého.

JULIUS ENDERS

Uplynulo již více než sto let od doby, kdy vzplál boj o „*důkaz (padělanosti) RK*“ pocházející od Jana Gebauera¹⁾ a záležící v podstatě v tomto tvrzení: Falsátor nejdříve odštíhl okraje pergamenu, napsal na ně řadu spolu nesouvisících slov zdánlivě staročeských. Ale zapomněl, že chtěl-li budít zdání, že proužky byly odděleny od hotového staročeského textu, musil by řez protínat mnohem více písmen, než se to dnes jeví ve skutečnosti. Dal nám tím nevědomky do rukou důkaz padělanosti, jež lze nazývat „proužkovým“, důkaz pro každého, i nijak neškoleného filologa.

Toto tvrzení bylo již dávno vyvráceno po stránce hmotné i textologické, ale my zde nebudeme opakovat staré i novější stanovisko obrany proti tomuto výpadu, jež zde učinil zaslužitý učenec, jenž ponechal úplně stranou zásadu, podle které by se byl přidržoval spíše vědeckých poznatků svého oboru. Snažíme se proto – s trochou ironie – napravit toto zaváhání tím, že podáme veřejnosti, zejména té, která není s věcí plně obeznámena, nový „důkaz pro každého“, ale důkaz filologický.

Bylo již častěji konstatováno, že RK vznikl jakožto zápis ústní lyrické a zvláště epické poezie, vzniklé na různých místech v severovýchodních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku s okrajovými výběhy do Polska a snad i na Slovensko. Komárek sestavil krátký přehled jevů, na jejichž základě byl RK považován za památku moravského původu, a hodnotí jej takto²⁾: „*Z uvedených jevů mají větší váhu jen nepřehlasované tvary jako naděja, nestazené tvary typu svojem a snad i slova chyžice, uderiti, záchod.*“ Naopak tvary s přehláskou *'o>e: Zábojév, králév, kyjév* jsou podle Komárka v rozporu s typologickým charakterem moravských nářečí.

V této krátké stati se budeme snažit odůvodnit konkrétními příklady, jak se jazyk RK ubíral vlastní cestou a jak se v podstatě vzdaloval od mluvy středočeské, jež platí snad dodnes za jediné kritérium při debatách o středověké nebo novodobé provenienci rukopisu. Úvodem je třeba akceptovat thesei, že Rukopis zelenohorský je zlomek epické skladby, která se od RK po stránce paleografické, stylové a zejména jazykové výrazně liší. K jazykovým rozdílům obou Rukopisů aspoň to nejdůležitější: RZ nemá anomálii RK *on prosie*; předložka *po* se v něm pojí s dativem, v RK s lokálem; genitivy přídavných jmen určitých končí na *-é*, tedy *se Mžě striebronosné*, kdežto v RK čteme *ot radostnej Prahy*; upozornovací slovo je v RZ archaické *se*, v RK novější *aj, hle, aj, ta, naliť*; v RZ je psáno slovo *už* jak *u*, v RK má podobu *juž*. Jistě jsou i jiné rozdíly. RZ se zdá památkou ryze českou, ovšem proti RK je starší aspoň o dvě stě let, nemluvě o „pravé“ staročeské literatuře.

Naše současná úvaha je, znovu opakují, určena „pro každého“, zvláště pro čtenáře obeznámené s moravskými a slezskými nářečími. Opírá se hodně o můj Jazykovědný rozbor.³⁾ Lepší a úplnější „důkaz“ východního původu RK bude podán v budoucnu po dokonalém zvládnutí slovanských i českých isoglos a isolex pro jednotlivá slova

i sousloví. Ale nastoupíme už zde obdobnou dráhu, arci velmi nedokonalou, snažice se o přesvědčivost závěrů co nejjednodušší a nejmarkantnější.

Budeme následovat praxi pro lingvistická pojednání obvyklou a probereme stručně nejdříve hláskosloví.

Hláskosloví

Přehláska *a > ie, ě*, probíhající v Čechách již od 12. století (*duša > duše*), neproběhla na východě naší vlasti, nehledě k ostatním slovanským jazykům, dodnes. V RK nacházíme *Kublajevica, rozhořalé, leťal, naděja*, namísto *Kublajevice, rozhořelé, letěl, naděje*, abychom uvedli různé druhy slov.

Přehláska *u > i* byla v Čechách odolnější, probíhala ve 2. a 3. čtvrtině 14. století. Na východě a v RK se dochoval takřka monopolní starší stav: *cuzí, králu*, výjimky (*ocelí*) jsou velmi nepočtené.

Přehláska *aj > ej*. Původní tvary typu *dajte* a superlativu *naj-* (*najnížeje > nejníže*) jsou v RK všude. Tato změna nastupuje v Čechách během 15. a 16. století, neprovedla se v nářečích východomoravských a slezskomoravských, zde dodnes *daj, zavolaj, nejlepší*.

K difthongisačním změnám *ú > au > ou* (*nesú > nesau > nesou*) nebo *ó > uo > ú* (*róže > ruoze > rúže*)⁴⁾ docházelo v Čechách poměrně brzy, a to koncem 14. století a zejména v 15. století⁴⁾. Změna *ú > au > ou* nenastala v nářečích východomoravských a slezskomoravských, zde dodnes tvary *múka, berú*. Změna *ó > uo > ú* mohla mít na Moravě jiný průběh než v Čechách, snad šlo o přímý přechod *ó > ú*. V RK není po novějších tvarech ani stopy. Verše z písně Jar. 110–111: „*potlačiti chtějú dušu nášu oklučúce ny vňuž vlci ovce*“ mohou sloužit jako ukázka staršího stavu hláskosloví v našich textech, zejména v RK, se vztahem i k dnešním východním nářečím.

Skupina *-šč-*, nikoli *-št'* se vyskytuje v RK i na jeho území dodnes (na Moravě *ješče* namísto *ještě*). Slovo *ščít* (nikoli *štít*) je tak psáno v RK šestnáctkrát, jednou též výskyt *-šč-* ve slově *neščastná*. Změna *šč > št'* proběhla v Čechách ve 14. a 15. století, neprovedla se na Moravě a v přechodném nářečí moravsko-českém.

Nestažené tvary, tedy tvary jako *moje* apod. namísto *mé*, nacházíme v RK, i dnes na Moravě a ve Slezsku zejména u zájmen osobních, ač se zdá, jako by tyto archaismy přicházely dnes znovu do módy. V RK je zvláště častý úsus u zájmen *svój: se svojím* (2×), *svojich vojnóv*, namísto *svým, svých*. Ale je zde též asi pět sloves nestažených, např. *poznaje* (namísto *pozná*) a *podvihaje se* (namísto *podvihá*), konečně sem patří i sporné *vojevoda* (namísto *vévoda*). Jak časté jsou nestažené tvary v „pravé“ staročeské literatuře, lze se snadno domyslet, ačkoli jazykovědci připouštějí nestažené tvary osobních zájmen jen v přímých pádech, tedy v nominativu, akusativu a vokativu jednotného i množného čísla. Obdobná rigorosnost se jeví též u předložek *k, ke, ku*, kde se žádalo, aby poslední z těchto tvarů figuroval jen před slovy začínajícími na *b* a *p*, výjimečně před hrdelnicemi. Ale pro naše východní území toto pravidlo neplatí, viz ve folkloru *ku mojmu milému, ku mně* a jiné. V RK se více dbá „lidového“ usu, viz na př. *ku tvrdu, ku hradovu, ku sedáníu*.

O velkém hláskoslovném i morfologickém vlivu hlásky *-j-* jsem již rozsáhleji pojednal. Hlásky *-j-* se v RK velmi často používá při skloňování adjektiv, zájmen a

číslovek, např. *k pevnej hradbě a na pravej ruce*, ale i *ot radostnej Prahy, na jednej větvi*. Silnou hlásku -j- známe také z východočeského nářečí: typ *pod lavicej*, dativ *bratroj* místo *bratrovi*. Ve východních nářečích se také nacházejí tvary jako *zaplašte* (= zaplaťte). Namísto základních tvarů zájmen *ona* ve 2., 3. a 6. pádě *jie, jí* v „pravé“ staročeské literatuře, tedy namísto tvarů stažených, se v RK vyskytují tvary nestážené, s původním -j- *jejie* (3×), *jej* (7×); dále *jej, něj*; jednou výjimečně *po nie* (lok.; Čest. 16,31) a duál *jejú* (6x). Bělič uvádí⁵⁾ nesklonné *jejé a jej, něj* na Českomoravské vysočině, ve Slezsku, na Kopaničářsku, na Opavsku „a snad i jinde“.

RK neuzivá jako prothese -h- (jako v chodském *hin sa hukáže*) ani -v- (české *vokno*), takže by se dalo mluvit v této souvislosti opět leda o -j- (v RK *jutro*, srov. s ruským *utro*). Obdobně cituji opět z folkloru *černojoký*, nikoli *černovoký*, takže tu lze sledovat i -j- v postavení intervokalickém.

Tvoření slov

Z úvah o tvoření slov v RK si všimněme sufixu -ný, který je doložen v našich „sporných“ textech, tedy těch, jejichž původ jsme řešili spolu s RK, asi stopadesátkrát. Patří sem i napadená adjektiva *bolný, rosný, hromný* a ovšem *plzný*, o němž viz dále (doklady a bližší odůvodnění všech náležitostí v mém Rozboru⁶⁾). Napadený význam prvního adjektiva „působící bolest“ je v polštině, ruštině, ale i v Kubínově Lidomluvě Čechů kladských⁷⁾. K *rosný* nás zde zajímá hlavně Sušilovo *noša rosnej trávy*. Slovo *hromný* je známé z polštiny a ze stsl., nehledě k četným českým i moravským derivátům.

Nelíbilo se ani slovo *jarota*, kvůli sufixu. Zdá se, že ten byl také hojnější na Moravě (*hnusota, levota* = skupina lidí k práci líných nebo neschopných). I zde se lze opřít o polštinu, hlavně o velkopolsčinu; nejstarší doklad je asi osobní jméno *Jarota* z Bully protekcijní z roku 1136.

Skloňování

Ze skloňování nás zajímají dva jevy: předně deklinace určitých adjektiv feminin, typu *ta dobrá žena*. Věci jsme se již dotkli v úvodě, kde jsme osvětlovali jazykové rozdíly mezi RK a RZ, a v části o hláskosloví. V RK mají velkou převahu genitivu, dativu a lokály *těj dobrej*, kdežto v západní části republiky nabylo už dávno převahy *té dobré*, které se pak změnilo v hovorové řeči na *tý dobrý*. RK, Leg. Kat. a také Rada otce synovi, mají usus východní, jak dokázal kdysi Cuřín.

Obdobná situace nastává při zkoumání deklinace měkkých typů maskulin. Spadají sem tvary z RK *čarodějem, otcém, krahujcěv, mečema, plecema* (v RZ *mužém, ptencém*). Praslovanština v těchto případech měla správné paradiigmatické formy *oráčem, oráčema* (vzniklé praslovanskou přehláskou *o > e*), kdežto tvary *mužóm, mužóv* vznikly později analogií podle tvrdých typů. Naše „úřední“ gramatiky tvrdí, že psaní -e- namísto analogického -o- se opět objevuje až ve 14. století (tzv. přehláska *o > e*). Uznává se jediná výjimka u odvozenin od *král*, kde se připouští i *králev, králevá* atd. Avšak i v některých místních či osobních jménech se zachovaly archaické tvary s -e-. Nahlédnutím do

polských slovníků shledáme, že tam jsou tvary na *-e-* takřka monopolní, ale jsou i jinde, hlavně ve velkopolštině a v ruštině. Je to samozřejmé, jestliže se připojuje pádová koncovka k měkké souhláске! RK, RZ a samozřejmě i EJ dbají tohoto pravidla velmi důsledně.

Časování

Z konjugací nás zde zajímají tvary *vzdujú* (větri), *plyje* (kytice po vodě), *pleje* (dívka konopí) a *ždaje* (dívka na milého). Proti všem těmto formám byly vzneseny námitky a žádáno „pravé“ staročeské *vzedmú, plove, pleve a žde*. Jenže zdánlivá odchylka v RK má protějšek v lašských dialektech, jak dokázal hlavně Kellner⁸⁾, a obliba sloves na *-je/-jo* (slovesného vzoru *kryje*) se zde týká i řady dalších, třeba *kúti, slúti, snúti*. Vůbec to nejsou novotvary vedle *kovati, plovati* atd., jak tvrdil Gebauer, ale slova s primárními kořeny *dó, ply, ple*. Vlastně bychom sem měli přiřadit i *sieti, nikoli svítiti*, a samozřejmě i *píti, bítí*, kde nalézáme, jak známo, v RK tvary s plným základem *pij-* a *bij-*, jež nebývají považovány za správné staročeské. Laština ovšem plně spadá do zeměpisné oblasti RK.

Slovní zásoba

Protože nechceme své dosavadní výzkumy o RKZ příliš rozmělnovat, přecházíme nyní na speciální část, jež se nám jeví v dané chvíli jako nejdůležitější a snad i nejpresvědčivější. Mám na mysli slovní výraz RK a jeho shody s východními slovanskými územími, hlavně s Moravou, Slezskem a Polskem. Budeme si počínat co nejstručněji; na prvním místě uvádíme vždy výraz nebo sousloví RK, po něm český ekvivalent. Soupis je pořízen zhruba podle abecedy. Někdy je uváděn jen napadený výraz.

Bítí se, *práti se*. Zájmeno *če*, snad relikv nebo petrifikát na Ostravsku a Oravsku.⁹⁾ *Dávati slova k slovóm*, napadeno jako zcela nestaročeské. K porovnání obraty jistě starobylé, ale živé i dnes: *dobrého slova nepodá*; *včel si podáváme slova* (docházíme k dohodě. *Dědina* (7 ×), nikdy *ves, vesnice*. *Devětikrát, desiet, dva desiet*, nikdy náběh na zúžení *devítikrát* atd. *Dřevo, drvo* (27 ×), nikdy *strom*. *Druhý* (17 ×), též ve významu *českého, jiný*. *Hadlivý*, u Karłowicze.¹⁰⁾ *Hemzeti, hemzati*, české *hemžiti se*. *Hlásati*, polské *glaszać*, lašské *hlasno*, jež bylo též předmětem námitek. Na východě nejde jen o časté *hlásání slova Božího* nebo o *hlahol, zvuk*, ale též o význam *kázati, nařizovati*. V RK je toto *hlásání* 6×. *Hotoviti se*, ne *připravovati*. *Hovor*, nářečí okolo obce Polná (Enders: *Rozbor*, str. 265). *Hrabivý*, viz. polské *grabić*, stsl. *hrabiti polomb* (= loupežiti). *Hrdlo* (8 ×), nikdy *krk*. *Huba*, bez pejorativnosti, též v moravských nářečích. *Chladný* (5×), nikoli *studený*, snad se ještě cítil původní význam ke *stud*. *Chmuráše se tuča*, polské *chmurać*, východoslovenské *homurac*. *Chyžice*, nikoli *-š-*, uznává i Komárek za moravismus, ale *-ž-* je zřejmě původní. *Jesen*, ne *podzim*. *Jutro* (10 ×), české *ráno, ranný* má v RK jiný význam. *Kotel*, hudební nástroj ruský a ukrajinský (Enders: *Rozbor*, str. 270). *Kotiti se* a *skotiti se*, ne *převrhnutí* nebo podobně. *Krahuji*, zaniklá obec *Krahuji* na Moravě (Enders: *Rozbor*, str. 271), v Čechách *krahujec, krahulík*. *Krupobitie*, k porovnání význam zmrzlý déšť,

slezské *isgrúpe*. *Krutý*, *krutost* (nebo *lútý*), (asi 16 ×), nikdy *vztek*, význam východního pojmu je trochu jiný. *Kyř*, ve významu *hůl* v Čest. 17, 12, v Čechách (ale i v Ben.) jako pádná zbraň možný. *Látí* (= štěkati), jako sloveso v polštině a v lužičtině. *Les* (v RK 50 ×), nikdy *hvozď*, kde původní význam byl jiný. *Háj* v RK jako les *hájený*. *Lev nastřelen*, česky spíše *postřelen*, ale na Moravě a snad i jinde *náštěl*, prefix vhodnější. *Lovec* (3 ×), ne ovšem *myslivec*. *Nedožírám*, moravské nebo slezské (viz. Bezruč, báseň o Paskovských rybnících). *Nižní* a *vyšný*, v Čechách vzácně, na východě hojně. *Adverbia na -o*, v RK častější než *adverbia na -ě*, v Čechách ovšem naopak; v RK *křepko*, *silno*, *prudko* atd. *Otecký*, nikdy *otcovský*, to by bylo mimo dikci RK, ale srv. slovenské *otec*, *otecko* aj. *Otpřavití se*, kdysi o tom velkém spor, našlo se *otpraviti z práce dělníka*, východní Čechy. *Parob* a *roba*, nikoli *pacholek*, *čeledín* (bylo by v RZ možné), první dvě formy zřejmě východní, byly tu námitky. *Pěkný* a *škaredý* jsou v opozici proti českým *hezký*, *ošklivý*. *Pěvec*, spíše než *pěvec*, k srovnání moravské osobní jméno *Pěňčík*, místní jméno *Pěňčice*. *Písati* a *psáti*, protiklad slovenštiny a češtiny. *Plzný* (= prospěšný, prospěch), *plzná*, *pivo mi pluží* na Lašsku i Opavsku prospívá. *Pomrzati*, není chybné a nemožné; na Moravě, ale ne v Čechách *zmrzati*. *Posleda*, bez námitek, v stč. slovníku není. Lokalisuje se do Podkrkonoší. *Pozývati* a *zývati*, toto v Leg. Kat., v Čechách spíše prefixy *na-*, *v-*. *Protiv*, tato forma v RK 28 ×, jen jednou české *proti*, ale i zde máme čist *protiv* neboť následuje *vrahóm*, tedy dvojí *-v-*. Moravské a slovenské *pre* nebo snad *pře*, z moravského dialektu a na Slovensku. Oprava na *před* není nutná. *Pýtati se*, slovensky s velkou frekvencí, v stč. slovnících ve významu *vyhledávat*. *Ret*, ovšem ne *pysk*. *Rovček*, nikoli *hrobeček*, toto by nebylo vhodné. *Rozkacen*, uvádí ve formě *rozkatěný* Kott z Bartošovy Dialektologie. *Ručí* (v RK 21 ×), ani jednou *rychlý*, asi přežívala příbuznost s *ruch*, *rušiti* (Machek). *Sad* (2 ×), nikoli *zahrada*. *Sekera*, jednou v RK opraveno na *sekyra*, východní je *sekerá*, *sekerečka* atd. Drobnost velmi důležitá, ukazuje, že prvopis (možná archetyp) RK je východní, písař našeho znění byl Čech. *Sieh*, tak v RK vždy, v dialekttech, zde náhodou i českých *síha*, spisovně ovšem *sáh*. Nepravidelný vývoj nosovky též na Litomyšlsku, jež lze snad ještě pojmut do území RK. *Sien*, důležité, odtud příklonka *-si*. Moravák řekne *byl tam jakýsi chlap, ale kamsi odešel*, Čech by užil komponentu *ně(jaký)*. Nejčastěji je *sien* v Jar. a v Čest., tyto písně mají nejvíc společného s Moravou a Slezskem. *Snieše mi se ve sně*, srv. *tu sie mu we snie snije* (Karłowicz V, 154). *Sténati*, žádáno *sto-*, ale podle Trávníčka i na Slovensku, dnes monopolní po celé republice. *Širý*, i zde námitky, má snad být *širé pole*; z RK převzato do moravských písní? *Šúrem* (= šikmo), viz. Enders: *Rozbor*; s východolašskými a slovenskými doklady. *Ta*, příslovce, žije dosud na Slovensku. Starý spor o *aj*, *ta* se táhne dodnes. *Tábor*, Rukopisci dávno vědí, že v RK jde o jízdní vojsko, ne o vojenské ležení. V mém *Rozboru* mnoho dokladů. *Tuča*, v RZ silný déšť, v RK bouřný mrak na Slovensku víchřice. *Tuhý*, rozumí se luk, rusismus? *Uderiti*, vždy takto, nikdy *-ř-*, starobylé, polské, slovenské a české lidové, jinde formy jako *udařiti* aj. V RK 11 × vždy stará forma. *Usvědětí*, *usvědnutí*, nikdy české *vad-*. *Úsvět*, nikoli *úsvit*, slovo trochu změněné na Zábřežsku, zde jako ruské *dosvět*. *Varyto*, prý bylo doloženo na Slovensku (Šariš), ale to je třeba prověřit. *Ves* nebo *veš*, *vešken*, podle Flajšhanse¹¹⁾ je v RK 109 ×. Není tu ani jednou *celý*, nesprávné, ale dávno vžitě. Nás zajímají hlavně doklady, kde tato chyba mohla vzniknout *ves most*, *ves les*, *ves lud*, *ves tabor*, *vsia sila* a další. *Vesna*, jednou

těž jaro; viz, *prvo(ve)senka*, nikoli *petrklič*, moravské *vesno* analogií podle *léto*. Osobní jméno *Věstoň*, viz. *Věstonice*. *Vet*, žádné *mezislovce*, ale v plném významu *posila*, *záruka*, *jistota*; moravské *zvetiti se* (= ozdravěti), *vetla* (druh rychle rostoucí vrby). *Víceztiti*, *víceství*, takto dialekticky, zřejmě tu působila blízkost polštiny. *Vlaslavobojec*, jako předešlé, *królobójca*, může být i ruské. *Vojevoda*, *vojvoda*, opět polsky bez stažení. *Vrah* (= nepřítel), i zde jsem četl námitky, je to 41 ×, jen jednou *nepřítel*. *Vražba*, to byl ožehavý problém, ale je to jasně *prokletí*, *věčná smrt* i obdobné výrazy v ruštině, polštině i slovenštině. *Vrch*, takto vždy, *kopec* by byl v RK výrazem pro *vykopanou* zemi. *Vršina*, viz. valašské *svršiny* (= spojení sloupů u soukenických stavů). V RK jde o koruny stromů. *Vterý*, *vtorý*, ve významu *druhý* jako číslovka. Žije ve Slezsku dodnes. *Vymýtěno*, žádáno -c-, ale je to forma z východních českých nářečí. *Vznojený*, tj. rozpálený, srv. Znojmo, opravy na tvary od *rojiti* apod. jsou zbytečné. *Záboj*, slezsky značí člověka nevrleho, zarputilého, ale vnucují se i slovenská osobní jména *Priboj*, *Přeboj*, *Predboj*. *Zabýti* (= zapomenouti), prý je doloženo jen české *zabýti se*, slovensky je to běžné. *Zachod*, *zachoditi* (o slunci) z moravských písní a z nářečí vůbec. *Zaprietiti* (= zahradit, postavit se jako překážka), patří sem slovenské *pratať* a polské *sprent* (= příčné trámoví). *Zora*, lidová píseň *Staň*, *Anička*, *hore*, *už sú bielé zore*. Kromě dokladu na *zoru* je tu i obdoba *Záb*. 20, 19 *vzchopi se vzhóru*. Obrat *hore vstat'*, zdánlivě pleonastický, je v moravskoslezských písních velmi hojný. *Žezhulice*, moravsky *zez-*, osobní jméno *Zezula*. V češtině je *kukačka* častější.

Poznámky

- Gebauer, J.: Proužky Rukopisu Královédvorského, důkazem jeho nepravosti. Důkaz pro každého. *Athenaeum* 5, 1887–1888, č. 6 (15.3.1888), příloha.
- Komárek M.: Jazykovědná problematika RKZ. In: Rukopis královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – Literární historie, 13/14, 1968/1969, str. 220.
- Enders, J.: *Jazykovědný rozbor Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského a dalších staročeských textů s nimi spojovaných*. Praha, Neklan 1993.
- Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J.: *Historická mluvnice češtiny*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1986, str. 110–111.
- Bělič, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972.
- Enders, J.: *cit. dílo*, str. 258, 266 a 289.
- Kubín, Š.: *Lidomluva Čechů kladských*. Praha 1913.
- Kellner, A.: *Východolašská nářečí. Díl I–II*. Brno, 1946–1949.
- Komárek, M.: *cit. dílo*, str. 231.
- Karłowicz, J.: *Słownik gwar polskich. Díl I–VI*. Krakov, 1900–1911.
- Flajšhans, V.: *Podrobný seznam slov rukopisu Kralodvorského*. (Archiv pro lexikografii a dialektologii, č. 2.) Praha, Wiesner 1897.

Nad skladbou *O velikých bojích křesťan s Tatary* III.

ROBERT JAN HŘEBÍČEK

V minulých zprávách jsem slíbil předložit druhou část příspěvků k poznání zpěvu *Jaroslav*, zde tedy je. Dnes se nedozvíme mnoho nového, spíše si pokusíme utřídit poznatky, které jsou důležité pro pochopení a dataci druhé části zpěvu *O velikých bojích křesťan s Tatary*; jedná se o verše 115 (117) – 236 (237 a), jež si pracovně nazveme *Boje na Hostýně*. Nebudeme se zde – nebo alespoň ne v prvním plánu – věnovat otázkám, které souvisejí se strukturou a stářím celého zpěvu *Jaroslav*, to totiž bude naším úkolem v příští části; dnes si probereme, co nám o *Bojích na Hostýně* může prozradit historie, jaké byly a jsou základní námitky proti starobylosti tohoto zpěvu (a odtud celého *Jaroslava* a odtud celého RK). Opět tedy bude centrem naší pozornosti práce *Jaroslava Mezníka* ze *Sborníku*¹⁾; opírat se budeme téměř bezvýtku o dílo *Františka Adámka*²⁾, protože přese všechny nedostatky, kterých ovšem není mnoho, je to práce vyčerpávající a nejnovější, slovem tedy nejlepší. Tedy do toho.

I.

Čtenáře snad zarazí nejasné vymezení – co se veršů týče – této části zpěvu. Ovšem stačí pohlédnout do textu a vidíme, že přechod od „historického úvodu“, tedy počátečních veršů zpěvu *Jaroslav*, k *Bojům na Hostýně* je více než nezřetelný a že plynulosti textu se zde učinilo značné násilí. Poměrně svižný a do jisté míry obecný ráz veršů, v nichž se popisují mezinárodní okolnosti vpádu Tatarů do Evropy, je vystřídán zcela jiným typem líčení, kde se konkrétně ukazuje zápas konkrétních křesťanů v okolí Hostýna, aniž by byl nějak naznačen počátek toho zápasu. Prvá část končí sdělením, že nakonec se Tataři dodrali až k Olomouci. Důležité jsou verše 116 a 117, kde se dovídáme, že „*bieda vstane tužšia po krajinách, niče neby prosto pře pohany*“. Tím se ukazuje, že následující líčení se netýká jen Olomouce jako takové, nýbrž krajiny, kde „*Olomúc vévodí*“, tedy širšího okolí. Ostatně čtenář v tuto chvíli jistě pilně listuje některým z vydání RK a posuzuje sám; později totiž uvidí, že je to důležité, protože z tohoto nezřetelného a násilného přechodu mezi jednotlivými částmi *Jaroslava* se, jak už asi nikoho nepřekvapí, dovozovaly závěry o padělanosti RK.

Další dvouverší už sděluje, že „*váleno den, váleno den vterý, vicestvie se nikamo nekloni*“. Poněkud kostrbatý úvod (či skoro žádný úvod); po něm už ale následuje jádro celého zpěvu o vítězství nad Tatary, básnicky čarokrásné a neskutečně silné líčení události na Hostýně, plně zdařilých obrazů, nádherně znějících veršů, mocných emocí, zrady, víry, důvěry a dobrodružných scén. Vzhledem k odlišnosti od části první a části poslední našeho zpěvu soudíme, že hostýnská část byla samostatným zpěvem, že byla po menších úpravách opatřena později „historickým úvodem“ a že na ni byl nakonec naroubován závěr zase nějakého jiného líčení, k čemuž se ještě dostaneme.

Okolnosti tatarského vpádu jsme si už částečně osvětlili a ještě se k nim vrátíme příště, zde jen zopakujeme, že současná historická česká věda má obvykle za to, že Tataři Moravou

jen protáhli. Mnohdy se dokonce zapomíná, že i při takovém protažení, jakkoli netrvalo dlouho, došlo k nějakým pŕtkám, bitkám a konfliktům s křesťanskými vojáky, ale to je snad téměř každému jasné, tatarská vojska nebyla mezinárodním rychlíkem, ale musela si nějak obstarávat potravu, občas si odpočinout, plenit a znásilňovat, zkrátka respektovat středověký válečnický bonton. Podle veršů 122 až 125

*i u povodňu sich Tatar lutých
kolébáše se voj křesťan střědem,
úsilno se drúce k siemu chlumku,
na němž Máti Božia divy tvoří.*

můžeme soudit, že nějaký z menších oddílů křesťanských srazil se – zjevně nechtěně – se spoustou Tatarů (ať už to byla spousta skutečná či přibásněná), kteří se na chvíli usadili v okolí Hostýna; křesťané, jichž je zjevně dosti málo, hledají útočiště na „*siem chlumcě*“, tedy na Hostýně. I z toho je zřejmé, že zpěv *Jaroslav* je kompilací, protože netušíme, co to bylo za křesťanská vojska, kdo je vedl, jak k tomu křesťané vůbec přišli atd.

Dále si to čtenář jistě pamatuje: křesťané se provizorně opevni na Hostýně v okolí kaple a nějaký čas vzdorují útokům rozzuřených Tatarů. Vyvstane ještě další problém – žízeň. Na rozpáleném nebi ani mráček, takže za chvíli někteří křesťané začnou hledat spásu v myšlence na kapitulaci. Jeden z hrdinů však podobné postoje rázně odsoudí (příčemž nezapře v sobě zdatného básníka) a hledá spásu jinde – u Boha. Jdou tedy ke kapli a z ochraptělých hrdel zní zpěv k Matce Boží. Na nebi se objeví mráček a za chvíli již tu zuří bouře. Déšť oživí pramen na Hostýně a bouře zdevastuje tatarské ležení. Tolik stručný obsah.

V barokní době se v literatuře poprvé objevuje rozpracovaná podoba hostýnské pověsti (jistě je vám divné, jako je divné skoro každému, že první zmínky máme až z doby takto pozdní – jde o 17. století – k tomu však záhy dojdeme). Maria Panna „bleskometná“ zachránila křesťanské bojovníky před Tatory, na Hostýně vytryskl zázračný pramen a z vděčnosti byla postavena kaple. O událostech hovoří zejména Balbín a Crugerius. V době mezi světovými válkami to v českém prostředí stačilo, aby na RK i na celou poreformační dobu čpěl ohněm a sírou každý, kdo chtěl být nějak, jak se dnes říká, „in“. Do sporu se tedy vložili ještě historikové katoličtí, kterým nešlo ani tak (ba vůbec) o RK, ale o tradici jako takovou.

Nejdříve se však zastavme na chvíli u V. Flajshanse. Ten poukázal na Turecký vpád na Moravu r. 1663, na to, že Turci byli poraženi r. 1664 a Morava tak zachráněna a že lid na Moravě spojil porážku Turků, jejichž útoky rok před tím trpěl, s pomocí Panny Marie. Balbín pak tuto tradici přenesl hned obratně na Hostýn a do dob tatarského vpádu k r. 1241 a přidal ještě Jaroslava ze Šternberka. „*Stvořil tak novou tradici.*“ Dále Flajshans ukazuje na to, že Balbín v knize *Diva Montis Sancti* hovoří o Panně Marii hostýnské. „*Jsmo na počátku mariánského kultu.*“

Proti takovým tvrzením vystoupil zejména katolický prof. A. Neumann, kterému nedalo ani mnoho práce ukázat, jak tuze se Flajshans v této věci plete. Tak jednak Balbínovo dílo o událostech pojednávající bylo hotovo dosti dlouho před vpádem Tureckým, imprimatur dostalo již 15. září 1663, Turci vtrhli na Moravu až 6. října téhož

roku; navíc Flajšhans spojil událost z r. 1664 (bitva u sv. Gottharda, Turci poraženi) s knihou, hotovou už r. 1663! A tak se Václavu Flajšhansovi podařilo ušít si takový z ostudy kabát, jaký na poli historie nebyl vidán od časů Maxe Büdingera a jeho bubnu (které prý Češi v 11. století neznali). Spojovat vznik svatohostýnské pověsti a mariánského kultu s díly jezuitských historiků není právě vědecky šťastné, což si ukážeme později. Nyní projdeme základní témata, jimiž se musí zabírat historie při rozboru *Bojů na Hostýně*.

II.

Tak je to třeba místo konání. Na počátku celého zpěvu se jmenuje Hostajnov, hora nevysoká, na níž Matka Boží koná divy. Potom následuje část – námi pracovně nazvaná – „historický úvod“, která končí sdělením, že Tataři „*dodrachu se lúto k Olomúcu*“. Pak začíná část hostýnská, kde křesťané jako své útočiště mají ten chlumeck, na němž Matka Boží koná divy, tedy jsme zpět na Hostýně.

Pochybnosti budí obvykle už samo jméno hory – Hostajnov, protože by prý mělo znít jednoznačně *Hostýn*. Tvar z RK je pozdní a je ještě se sufixem *-ov*. Zmíněný sufix, dosti starý a velmi plodný, je zde použit zjevně z důvodů metrických, na tom věru nic není, námitky jsou zbytečné. Co se pak týče samotného tvaru *Hostajn*, již Ant. Vašek a po něm mnozí jiní (včetně M. Komárka) poukazují naň jako na novotvar z 16. století (Hosteyn a podobně), navíc potom doložený u Beckovského ve formě *Hostayn*, podle některých vzal padělatel tvar z německých knih či novin. My jednak můžeme poukázat na to, že jestliže se falzátor vyhýbal německým slovům, tvarům a jménům, jak se RKZ někdy vytýká, těžko by hledal jména v německých novinách; a jestliže se u dotyčného falzaria projevuje také „tendence k archaisaci“, což se RKZ také vytýká, těžko by staré, dobře doložené *Hostýn* jen tak měnil na *Hostain-ov*. Navíc autor celého Rukopisu královédvorského bezesporu (ať už si o původu památky myslíme cokoli) znal staročestinu dostatečně na to, aby jen tak od oka sázel do textu tvary z Beckovského (rok 1700!).

Vůbec je s podivem, že „falzátor“ Hanka se v naší odborné literatuře jeví jako podivný šilenc, jakýsi schizofrenik, který každý veršík čerpá odjinud a každou chvilku projevuje jiné „tendence“, to jak se právě komu hodí. Jak vidíme právě na příkladu *Hostajnova*, měly by to být „tendence“ velmi protichůdné, a to tak, že o žádných tendencích se v podstatě nedá mluvit. Vidím tu jedinou tendenci: nikoli v Rukopisu královédvorského, ale u jeho kritiků.

Výklad tvaru *Hostajn* podává nejnověji J. Enders³⁾, s poukazem na doklad z r. 1378 (Hoštejn) a na skutečnost, že tvary jako Pernštajn, Holštajn a jiné, obvyklé už od 13. století, snadno mohly svést už středověkého pisatele k utvoření tvaru *Hostajn*.

Podle Královédvorského rukopisu je Hostajnov *hora nevysoká*. Podle některých autorů to svědčí o tom, že autor *Jaroslava* krajinu okolo Hostýna neznal. V návaznosti na verš „*ve vlasti, kde Olomúc vévodí*“ se říká, že skladatel našeho zpěvu zmátl Hostýn se Svatým Kopečkem u Olomouce. Hostýn má nadmořskou výšku 736 metrů, Sv. Kopeček naproti tomu má jen 382 metrů a okolní krajinu mnoho nepřevyšuje, o nějakých 140 metrů.

Pokud se jedná o tu polohu u Olomouce, je sice Svätý Kopeček od zmíněné metropole kousek a Hostýn podstatně dále, ovšem skladba říká jasně, že Hostajnov je ve vlasti, kde

Olomúc vévodí, čímž se nepraví, že je u Olomouce. Verš z úvodu *Jaroslava* se tedy může dobře vztahovat na oba vrchy.

Jinak ovšem Svatý Kopeček je pořád jen kopeček, a autor RK má na mysli horu, byť nevysokou. Na obranu vyjádření básníka mohli bychom uvádět nadmořskou výšku jiných vrchů, od Hostýna nepříliš vzdálených a z něj viditelných, abychom ukázali, že Hostýn mohl být nazván horou nevysokou i při znalosti krajiny kolem něj. Bylo by to ovšem asi zbytečné. Vždyť básník *Jaroslava* nebyl žádný zeměměřič, označení „*hora nevysoká*“ je projevem jeho subjektivního vnímání tohoto vrchu. Představme si člověka, který by celý život zůstával pod Řípem – Říp by mu byl bezesporu horou a horou vysokou, protože z nedalekého okolí působí velmi majestátně. Ale kdybychom tohoto člověka vyvezli třeba do Krkonoš, byl by mu nadosmrtní Říp jen horou nevysokou. Stejně je tomu i s Hostýnem. Pokud někdy skladatel spatřil nějaké skutečně vysoké hory, těžko bude o Hostýně říkat něco jiného, než že je to „*hora nevysoká*“, protože Hostýn je hora nevysoká. To je, myslím, každému jasné a není tedy důvod tvrdit, že básník *Jaroslava* krajinu a Hostýn neznal. A navíc je to v podstatě jedno, celé ty dlouhosáhlé diskuse o znalosti krajiny a Svatém Kopečku namísto Hostýna byly opět jednou z těch příslovečných „holí“, kterou si, chcete-li psa bít, vždycky najdete.

Dále musíme upozornit, že místům, kde se v hostýnské části hovoří o *chlumu* a *chlumku* se musí obecně věnovat zvýšená pozornost. Zdá se totiž, že v RK se obojí pečlivě rozlišuje, na což bralo zřetel jen málo dosavadních vykladačů. Tak třeba verš „*tabor sen* (tady „*tabor*“ tatarský) *bě strašný kolkol chluma*“ se vykládal tak, jako kdyby Tataři byli rozloženi kolem Hostýna. Ale to není pravda – jak ukázal poměrně nedávno zejména František Adámek, pro Hostýn se v básni užívá stále označení „*chlumek*“. Podívejme se ještě jednou na ta místa. Nejprve verše 122–125 a pro srovnání verše 7 a 8:

*...i u povodňu sich Tatar lutých
kolébáše se voj křesťan středom
úsilno se drúce k siemu chlumku,
na němž Máti Božia divy tvoří.*

*(hora) nevysoká, Hostajnov jěj imě,
Máti Božia divy tamo tvoří.*

V uvedeném případě a také ve všech případech neuvedených, kde je užito slova *chlumek*, myslí se tím jasně útočiště křesťanů, kde navíc „*Máti Božia divy tvoří*“. Nejsme tedy na pochybách, že *chlumek* = Hostýn. Co je tedy *chlum*? Ten se naskytá jen jednou, ve verši 148, který si musíme uvést v širším kontextu:

Tabor sien (tatarský, -rjh-) *bě strašný: Kolkol chluma
až do nedozíráma daleka
na rúčiech tu koniech vňuž hemžechu
nosúce na kopiech napíchané
hlavy křesťan vzvýš k chámovu stanu.*

Tatarská jízda (protože „*tabor*“ zde, jak si ukážeme jindy, znamená tatarskou jízdu) se hemžila kolem *chlumu* až do „*nedozíráma daleka*“. Kolem celého Hostýna by se hemžili stěží a také jejich další útočné akce ukazují, že Hostýn nebyl Tatary obklíčen. Naproti

tomu chánův stan byl na vyvýšeném místě. Nejenže je zřejmé, že *chlum* není Hostýn a tedy ani chlumek, můžeme jít spolu s Fr. Adámkem dále a domnívat se, že básník zmínil vrch či vyvýšené místo, kde se nacházel chánův stan (a tatarský chán sotva seděl v kapličce na Hostýně). Adánek upozorňuje, že: „*Daleký rozhled* (do nedozíráma daleka, -rjh-) *u Hostýna je možný pouze západním směrem do středomoravské rozsáhlé roviny. Zde ve vzdálenosti téměř 3 km od Hostýna u vsi Bílavsko malebně vyčnívá z roviny dnes zalesněný vrch Chlum (421 m) ... Mezi Chlumem a Hostýnem ... je u Slavkova kopec Bedlina (450 m), vzdálený od Hostýna jen 1,5 km ... Chlum a Bedlina bývaly zvány lidově Tatarské kopce.*“ Tolik Adánek⁴⁾. Je tedy možné, že skladatel hostýnské části zpěvu měl na mysli Chlum, Bedlinu neb oba; a je jisté, že „*chlumem*“ nemyšlel Hostýn. A tak se hezky ukazuje, že skladatel zpěvu *O velikých bojích křesťan s Tatary* znal krajinu docela dobře, lépe než – jeho kritici.

Jaroslav Mezník říká: „*Pro otázku, zda byla báseň sepsána ve 14. nebo 19. století, nejsou tyto topografické nesmysly rozhodující.*“ Jsme sice přesvědčeni, že ve skladbě nejsou topografické nesmysly, ale to je teď vedlejší a skutečně to není rozhodující. O rozboru Mezníkově se zmiňují na tomto místě z jiného důvodu. Práví se v něm totiž:

K první bitvě na Moravě došlo u Olomouce, křesťané odtud ustupují „středem Tatarů“ k Hostýnu. Mezi Olomoucí a Hostýnem je vzdušnou čarou 40 km, obě vojska by přitom musela překračovat řeku Bečvu. Proč se křesťané „drali“ tak daleko?

My se spíše ptáme, kde je v RK napsáno, že křesťané *od Olomouce a po olomoucké bitvě* ustupovali „středem Tatarů“ k Hostýnu? A proč by si to vůbec měl myslet autor skladby *Jaroslav*, když o Olomoucké bitvě se píše až po líčení události hostýnských? A proč od „první bitvy“ (u Olomouce) ustupovali, když ji podle RK vyhráli? A patří k dnešnímu stavu poznání, že se v literárních památkách čte, co tam není, a dělá se zmatek tam, kde nebyl? Dodejme, že takovému vytváření zmatků se pokoušel zamezit už Jaroslav Goll ve svém Historickém rozboru⁵⁾.

Dalším problémem, jímž se zabývali historikové, jsou **valy na Hostýně**. V *Jaroslavu* se hovoří několikrát o *náspech*. Zmínky o opevnění na Hostýně jsou podle Josefa Skutila dalším hrubým anachronismem Královédvorského rukopisu a dokladem jeho padělanosti – valy na Hostýně jsou totiž podle archeologických zjištění velmi starobylé, prehistorické, a v době tatarského vpádu už dávno na Hostýně byly. Námitku opakuje i J. Mezník.

Ovšem od té doby některé vědní obory zase pokročily, naštěstí je to i případ archeologie; od konce šedesátých let 20. století tak naše znalosti o opevnění na Hostýně dovolují učinit i jiné závěry. Informuje nás o tom i moravský archeolog Fr. Adánek ve své zde již několikrát citované práci *Tatari na Moravě*; kniha byla dokončena r. 1987, poučí nás tedy o novějším stavu bádání⁶⁾:

Výzkumy AÚ Brno od roku 1969 zpřesnily vznik, stáří a způsoby konstrukce opevnění Hostýna.

Základní, nejspodnější část fortifikace vznikla ve starší době železné v období lidu slezsko-platěnických polí. V sedmém století před Kristem bylo temeno hory

obklopeno mohutnou hradbou, sestávající z komor z dubových a jehličnatých klád, dosud výborně zachovalých, vyplněných kamením a hlínou.

Opevnění bylo přebudováno Kelty v laténském období 1. století, kdy do něho byla vestavěna oboustranná na sucho licovaná zeď s jílovitou výplní.

Vrcholová, nejmladší a nejslabší vrstva náspu vznikla až ve středověku.

Z údobí Velké Moravy byly nalezeny četné části keramiky, také známé z dřívějších pravěkých cest a staveb křížových zastávek, kromě nich sekery s ostny, typická zbraň velkomoravských bojovníků.

*Přítomnost Slovanů na Hostýně po zániku Velké Moravy v 10. století dokazuje keramika, jejíž časově další výskyt náleží 11. až 13. století a dalším stoletím středověku. Tyto nálezy nejsou dokladem souvislého četného osídlení, které výzkumy nebylo doloženo, **nýbrž jsou dokladem z dob, kdy Hostýn stával se v neklidných dobách útočištěm obyvatelstva ze širého okolí.***

Výsledkem nového archeologického prozkoumání mohutného opevnění je zjištění nejhořejší vrstvy středověkého původu. “

Odkazy na literaturu najde zvědavý čtenář v citované knize. Dále si Adámek všimá právě nahore uvedeného verše RK, kde se mluví o náspech zakopaných. Podle tohoto údaje se jednalo: „... o srubovitou dřevěnou zeď ‚zakopanou‘ základem do pevného valového podloží a v husté tmě křesťany vyplňovanou na místech, kde bylo třeba. Z toho by vyplývalo, že zde stála pevnostní hradba už dříve. ... Tataři, několikrát útočící od západu na Hostýn, měli před sebou po zdolání svahů nejprve suchý příkop, za ním šikmý svah tělesa valu, s nevysokou dřevěnou zdí na jeho vrcholu, takže opevněný a na náspech chráněný ‚chlumek‘ s kaplí byl nedobytný. ... Rekonstrukce a doplnění dříve vzniklého a porušeného náspu během jedné noci bylo možné. ... Celková délka náspu je zhruba 1800 m, jestliže byly ‚všudy‘ obsazeny obránci, tedy shromáždění vojsk a lidu dostačovalo k rekonstrukci náspu během noci. “ Více už o Hostýnském opevnění nemusíme hovořit.

III.

Také víme, že podle RK na Hostýně stála **kaple** – a ta je důležitá a tou se budeme zabývat nyní. Její existence ve 13. (či 14.) století byla několikrát různými odborníky (zejména V. Flajšhans) popřena. Zprávy o ní totiž nacházíme až v 17. století, kladli tedy někteří její vystavení až sem. Nemusíme však chodit daleko pro doklady, že kaple stála na Hostýně dávno, dávno před 17. stoletím. Informace o kapli přinášeli již katoličtí historikové a obránci RKZ v době meziválečné, naposled tyto doklady uvádí Fr. Adámek ve své knížce, odkud si i některé uvedeme.

Roku 1633 píše farář z Bystrice pod Hostýnem o tom, že na Hostýně je „*chrám starý nekonsekrovaný*“; r. 1641 jezuita Schmidl zase uvádí, že na Hostýn putují poutníci ku prastarému (antiquissimum) kostelu; matrika v Holešově zase v poslední čtvrti 17. věku uvádí, že kaple byla vybudována před více než 400 lety.

Jistě lze proti těmto dokladům namítnout, že faráři v 17. století těžko měli patřičné znalosti k tomu, aby dokázali určit stáří nějaké architektonické památky. Ano – ale na druhou stranu ještě těžší je představa, že farář z roku 1633 by nepoznal, že kostel je

vystavěn nedávno, a měl by jej za starý, jezuita r. 1641 by dokonce užil spojení „*antiquissimum templum*“, tedy prastarý chrám. Lidé v 17. století sice nebyli kovaní v dějinách stavebnictví, ovšem také nebyli tak zabeďněni, aby nepoznali, který chrám je „prastarý“ a který byl postaven před pár lety. Už jenom kvůli uvedeným tvrzením tehdejších duchovních je směšné tvrdit, že kaple tehdy nebyla stará, ba prastará.

Dále: Roku 1650 koupil panství hrabě Jan Rotal a nechal kostel rozšířit a upravit. Jeho sekretář při tom uvádí, že chrám byl „*několikrát přístavován, tím znetvořen a na spadnutí*“, což si lze také těžko představit u novostavby. Podobných zpráv bychom nalezli několik – a skutečnost, že o kapli se začíná psát v 17. století, je logickým důsledkem obnovené a velmi zintenzivněné katolické zbožnosti a mariánského kultu. A než necháme kapli kaplí, upozorníme ještě na jednu věc: Prameny barokní doby se jednoznačně shodují v tom, že kaple byla *vystavěna na památku zázračného vítězství nad Tatary* – naproti tomu zpěv RK počítá s kaplí už *před tatarským vpádem* a její vystavění *neklade do souvislosti s vítězstvím nad Tatary*. To je skutečnost nedozírného významu.

Dále tu máme *pramen na Hostýně*, další ze sporných bodů. Napsalo se toho o něm mnoho, nás bude zajímat zejména skutečnost, že ve zpěvu RK o bojích s Tatary není nic o nějakém zázračném prameni, je zde jen „*pramen chlumský*“, který na Hostýně pochopitelně vyvěrá od nepaměti. Tvrdit, že slova „*Máti Božia divy tamo tvoří*“ „nepochybně souvisejí“ s barokním pojetím zázračného, léčivého pramenu, je krajně opovážlivé a je smutné, že tak činí jeden z posledních vykladačů RK a dokonce tím reprezentuje „dnešní stav poznání“. Barokní autoři byli zajedno v tvrzení, že pramen na Hostýně vytryskl zázračným zásahem Panny Marie – v RK je pramen pouze *obživen* hojným deštěm po období sucha, což žádný zázrak není. Spory o to, v které době se o prameni hovoří jako o zázračném, jsou zde pro nás nezajímavé.

Hostýnská část *Jaroslava* obsahuje také několik zmínek o *mariánské úctě*. Je sice pravda, že v období rekatolisace českých zemí se mariánský kult rozmohl snad až příliš; ovšem není důvod tvrdit, že mariánská úcta okolo Hostýna je pozdního data. Už od časů Velké Moravy a počátků křesťanství v Čechách jsou projevy úcty k Panně Marii (včetně zakládání kostelů) velmi hojné a typické jsou právě pro středověk a jeho ideál rytířství. Právě-li tedy RK, že na Hostýně Matka Boží koná zázraky, že je jí tam zasvěcena kaple a že se k ní zoufalí křesťanští bojovníci modlí, není na tom nic divného, podezřelého ani „nestředověkého“.

Hostýnská událost jako celek má v RK velmi daleko k podání barokních dějepisců. Kaple už tu stojí, pramen není zázračný a je pouze obživen deštěm, vůbec celá zázračnost události spočívá v RK v tom, že pomoc přijde po modlitbě křesťanských bojovníků, což je běžný středověký motiv. Jaroslav Goll vytykal tomuto rukopisnému podání „novověký racionalismus“. Proč? Jednak má-li být skladba souvěká, těžko bude líčení jiné, těžko v něm bude méně „racionalismu“. Přistupují i důvody literární, žánrové – v hrdinské epice bývá zvykem, že si hrdina musí pomoci – až na výjimky – víceméně sám, musí mu být ponechána volná ruka; na druhou stranu je pravidlem, že jednání skutečného hrdiny, jak bychom dnes řekli „kladása“, je v souladu s vůlí bohů či Boha. (Nejnověji je této problematice věnována kapitola v Endersově *Estetickém rozboru*⁷⁾, odkazujeme tedy zvědavější čtenáře tam.) Tak je tomu i v *Jaroslavu* – pomoc „shora“ sice přišla, ovšem jen

korunovala předchozí úsilí bojovníků a odměnila jejich zbožnost. Hostýnská část je vůbec svým způsobem „výchovná“, staví do popředí ctnosti křesťanského rytíře (například mocné „*mrzkost jest poroba Hospodinu, hřích v porobu samochtiec dáti šíju!*“) a „kauza pramen“ je toho součástí. A je to, mimochodem, velmi, velmi „středověké“.

A všimněme si drobného rozdílu – v *křesťanském zpěvu* o vítězství nad Tatary je pomoc vyšší moci daleko nejzřetelnější a nejmasivnější z celého Rukopisu královédvorského. „Pohanský“ Čestmír toliko konstatuje, že „*bozi chtějú stepati Vlaslava*“ a obětuje jim; v „pohanském“ *Záboji* nalezneme jen zmínky o věrnosti domácím bohům, ale o nějakém přímém zásahu není řeči; v *Jaroslavu* je již přímá pomoc nepočybná. Zajímavý doklad toho, že s „pohanským duchem“ některých skladeb RK to není zas tak horké, naopak akcentovány jsou zde prvky křesťanské a navíc typicky v *Jaroslavu*, skladbě časově poslední.

Jak již bylo řečeno, Jaroslav Goll si styl podání RK vysvětloval „*moderním rationalismem, který vůbec básním RK oproti opravdu středověkým moderního rázu dodává*“, zatímco dle Jaroslava Mezníka „*pro nezaujatého pozorovatele je zřejmý barokní původ pověsti, která se zde líčí*“ (důrazy v citaci ode mne); máme-li brát oba pány vážně, a jejich nekompromisní formulace nás k tomu nabádají, dozvíme se, že baroko vynikalo moderním racionalismem. A pokud se to někomu nelíbí, pak není „nezaujatý pozorovatel“. Vida.

IV.

Jak se to tedy má s původem pověsti u barokních učenců?

Zajímají nás zejména *Balbín* a *Crugerius*. Podivuhodné pokusy připsat vznik (tj. vymyšlení) pověsti Balbínovi jsme už viděli, a také jsme viděli, jak neslavně takové kejkle dopadly; jako hlavní podezřelý dnes zůstává Crugerius. Budeme se držet Jaroslava Golla, který má za to, že *pověst si Crugerius nevymyslel*. Naproti tomu odmítneme zcela teze některých historiků (Novotný, též Flajšhans) či spisovatelů (Ivanov) o tom, že pověst si jezuité vymysleli dokonce ze zjištěných důvodů, aby mohli z poutníků tahat peníze. Takové domněnky spíše než o historické skutečnosti vypovídají poměrně zřetelně o charakteru těch, kteří je pronášejí, ovšem to už není předmětem naší práce. Kde se tedy pověst v 17. století vzala a jak souvisí s verzí Rukopisu královédvorského, hlásícího se do 14. století?

Ústní tradice je sice schopna zachovat mnohé důležité informace po mnohá staletí, ovšem nikdy ne přesně, skutečně by bylo těžko předpokládat, že se pověst držela v té formě, jak ji zachytili jezuitští učenci, od dob tatarského vpádu. Spíše se zdá pravděpodobné, že tito učenci lidové, zmatené pověsti zasadili do konkrétní historické doby. Pověsti o (zázračných) záchráněních bylo mnoho, mnoho bylo i těch, které se vázaly k tatarskému vpádu.

Tak třeba pověst *o událostech na hoře Kotouč*. I o tu se rozpoutala bitva mezi A. Neumannem a J. Šebánkem. Jezuita Tanner r. 1660 vyslechl pověsti místního lidu, podle nichž ukrutní pohané, „černé vojsko“, vtrhli do údolí a chtěli na Kotouč (jezuiti hora přejmenována na Olivetskou, tak i u Tannera) zaútočit; v noci okolní obyvatelé rozkopali hráze okolních rybníků a nepřátelské ležení zaplavili; „černé vojsko“ potom odtáhlo.

Matěj Tanner potom dal pověst do souvislosti s Tatory (či spíše v této souvislosti už pověst vyslechl, označení „černé vojsko“ o tom dobře svědčí) a zařadil k roku 1253 (chybně, minul samozřejmě tatarský vpád a zase jej zmátl s kumánským). Mnozí zase tvrdili, že si pověst vymyslel Tanner nebo že ji přetvořil k nepoznání (Flajšhans jako tradičně operoval s rokem 1663 a tehdejšími tureckými nájezdy, se stejným ovšem úspěchem jako v případě Balbínovy knihy, viz výše); doklady historické věrohodnosti opět snesl Fr. Adámek v citovaném díle, odkazujeme tedy tam. *Důležité je, že podobných pověstí, jako je ta o Kotouči, bylo zjevně daleko více.*

Jedna z takových pověstí se zjevně vázala i k Hostýnu; *a jak je možné, že se uchovala informace snad až ze 13. století?* A, co je ještě divnější – jak to, že o ní piší až barokní učenci? Na Hostýně stála stará kaple (o níž jsme psali výše) zasvěcená Matce Boží, udržela se souvislost s mariánskou úctou; je tam pramen – udržela se tedy i informace o významu tohoto pramene; byly tam patrné valy (o tom též výše), udržela se tedy i povědomost o opevnění křesťanů. Hmotné památky (valy, kaple, pramen) nemusejí přece být příčinou vzniku pověsti – spíše mohou být příčinou toho, proč pověst přetrvala staletí. Hmotné památky se staly jakýmsi „nosičem“ pověstí a díky tomu pověst vydržela. Byla to jen *pověst místní, jedna mezi mnohými, proto dlouhou dobu nebyla zaznamenána.* Nebyl k tomu totiž důvod. Kronikáři ji neznali, leda by se narodili pod Hostýnem, a i kdyby, nezajímala je. *Je proto logické, že záznam pověsti máme až z doby, kdy byl o podobné zájem.* Barokní učenci pověst našli, protože hledali, a tvrdit, že si ji vymysleli, protože ji potřebovali, je postup vědecky neoprávněný.

Pověst asi dlouho nebyla spjata s nějakými masovými projevy lidové zbožnosti – to by o tom skutečně musely být záznamy z doby dávno před 17. stoletím, a ty nejsou, zde mají kritici pravdu; byla to nenápadná pověst podobného ražení, jako ta o hoře Kotouč; a ani jednu si nevymysleli jezuité, ani Crugerius, ani Tanner; ti pověsti jen uvedli do patřičných dějinných souvislostí.

Rukopis královédvorský podává události tak, jak se mohly docela dobře přihodit, nebo jak se o nich mohlo vyprávět třeba ve 14. století; nejsou tu prakticky zázračné prvky, kaple (mariánská, proto se křesťané modlí k Matce Boží) už stojí a pramen dávno tryská – zásadní rozdíl od pověstí barokních, kde kaple a pramen počínají svoji existenci až v souvislosti se zázračným zásahem Panny Marie. *Zde stojíme na počátku pověsti, která se v blízkém okolí Hostýna díky scenerii dochovala až do 17. století, aby byla oprášená v pozměněné formě horlivými katolíky.*

Události hostýnské a jejich líčení v RK jsou velmi důležité nejen pro posouzení pravosti či nepravosti zmíněného manuskriptu, ale i pro informace o tatarském vpádu, o hodnotě pověstí, o kvalitě pobělohorského dějepisectví atd. Proto je nanejvýš důležité, aby se hostýnskou pověstí někdo zabýval a aby to byl někdo nestranný; doufejme, že se někdy najde.

A my se sejdeme příště nad poslední částí našich příspěvků k rozpoznání Jaroslava z Rukopisu královédvorského.

Poznámky

1. Mezník, J.: Rukopisy z hlediska historie. In: Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. Red. M. Otruba. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – Literární historie, 13/14, 1968/1969, str. 147–178.
2. Adámek, F.: *Tataři na Moravě*. Praha, Neklan 1999, 136 str.
3. Enders, J.: *Jazykovědný rozbor Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského a dalších staročeských textů s nimi spojených*. Praha, Neklan 1993, str. 328
4. Adámek, F.: *op. cit.*, str. 68–69.
5. Goll, J.: *Historický rozbor básní Rukopisu královédvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. Praha 1886, nákl. vlast., str. 83.
6. Adámek, F.: *op. cit.*, str. 78.
7. Enders, J.: *Rukopis Zelenohorský a Královédvorský. Vznik, styl a básnická hodnota staročeské orální poesie*. Praha, Neklan 1993, str. 258–261.

Jaroslav. Báseň rozpravná od H. V. Tůmy.

DANA MENTZLOVÁ

Rukopisy královédvorský a zelenohorský byly inspirací malířů, sochařů i spisovatelů, především svými národními tématy a velikostí myšlenek. Konkrétní umělecké prostředky rukopisů, například formule, formulové obraty, stavba veršů, jsou natolik spjaty se žánrem hrdinské epiky, že se nedočkaly širšího využití v literárních dílech. Básníci přejímali z Rukopisů jednotlivá slova (varyto, luna, ladný) nebo např. jmenné tvary přídavných jmen (K. H. Mácha: „*stíny modra nebe*“, srov. rukopisné „*tamo k modru vrchu*“, srv.¹⁾).

Existovaly však i ojedinělé pokusy napodobit věrně formu rukopisných zpěvů. V útlé knížce *Jaroslav. Báseň rozpravná*²⁾, jejímž autorem je Hanuš Věnceslav Tůma³⁾, nalezneme básnickou skladbu, která napodobuje RKZ až k formulím a veršové stavbě. Přesto pronikly do básně prvky Rukopisům cizí, ať již z autorova přání zařadit do básně „*čeho naše doba vyžaduje*“, nebo z nedokonalého poznání stylu RKZ.

Báseň počíná teskněním zamilovaného jinocha Jaroslava pod hradem, kde udatný rytíř Lev střeží svou krásnou dceru. Jaroslav nemůže dívku získat, protože je z chudého rodu. Rozmlouvá se svým starým otcem, který prudce odsuzuje hrdé pány, zapomínající na rovné právo a na staré dobré mravy. (I v tom se báseň liší od RKZ, které neznají „třídní boj“ nebo sociální napětí mezi šlechtou a prostým lidem.) Brzy se rytíř Lev se svou družinou i Jaroslavem vydávají na válečnou výpravu krále Otakara proti Uhrům. Opuštěná dívka touží po milém Jaroslavě. Z rozsáhlého popisu se dozvídáme průběh bitvy s Uhry, v níž Čechové slavně zvítězí. Jaroslav se však z bitvy nevrátil. Vrací se až po roce jako potulný pěvec, pje o lásce a vypráví o svém hrdinství. Na závěr se dává poznat a rytíř Lev je natolik dojat, že svoluje ke sňatku své dcery s hrdinou.

Na ukázkou několik veršů z úvodu básně, ve kterých rozeznáváme slovní spojení z básní RKZ, ale i „nerukopisný“ romantismus:

<i>Bystřý orel v oblacích létával,</i>	(Zbyhoň: <i>Aj ty lese širý, v tobě jáz létávach</i>)
<i>před ním hrůzou skrývalo se ptactvo;</i>	(Záboj: <i>lútý ostříež bystro létá za ptactvem</i>)
<i>vítězný jun zlámal mnohé kopí</i>	(Ludiše: <i>dřevce oba zlámasta</i>)
<i>v boji horkém, celý krví zbrocen:</i>	(Jaroslav: <i>Jaroslav ves ve krvi s ořem sbrocen</i>)
<i>Orel krotký jako holubice,</i>	(nepřirozené přirovnání, není v RKZ)
<i>jinoch smutný jako svadlá růže,</i>	(Róže: <i>pomrzavši usvědla</i>)
<i>vítr pohrává mu kadeřemi,</i>	(romantický novodobý obraz)
<i>běduje a nařiká si smutně.</i>	(Libušin soud: <i>běduje i narikaje mútno</i>)

Uvedme další romantické obraty, kterých si moderní autor cenil, ale „padělatel RKZ“ se takovým obratně vyhnul: „*bílé čelo v mužnou ruku vložil*“; „*anděl pomsty píše Otakara v knihu zlatou písmem nehynoucím*“; „*a to modré oko čarovnějši, které touha z dáli uviděla*“; „*slza lásky perla srdce ctného*“; „*člověk v myšlenkách je velikánem, ale slabochem je v skutečnosti*“; „*kde je láska, tam je domov pěvců*“.

Jak již bylo naznačeno, básně H. V. Tůmy má společensko-kritickou tendenci, autor bojuje svým perem za určité ideje, což je zjevné např. ve verších:

*Od západu chladný mráz zavanul,
spálil nám ty krásné otců mravy,
a na hrobě jejich zkvetl koukol
z krajín cizích, vlasti zašumavské!*

Vlastenectví Rukopisů však není založeno na protiněmeckých proslovech, písně Rukopisů jsou oslavné, opěvují hrdinské činy v boji proti cizincům. Pěvec líčí obrazy, které si posluchači představují, usiluje o názorné zachycení obrazu i zvuku, nikoli o hesla typu „*národ český sahá k svatě zbrani*“.

Modernost Tůmovy básně Jaroslav se projevuje i v drobnostech:

*Káže rytíř sboru pomlčeti,
takto mluví k šedivému starci:*

Ve starých hrdinských zpěvech, když mluví důležitá osoba, rozumí se samo sebou, že není překřikována. Libuše v RZ nezjednává ticho v soudní síni, což dnes nesmí chybět v žádném filmu s tematikou soudu. Zajímavé je vyjádření hlučnosti v Ludiši a Luboru. Slavnostní hostina je označena jako „*hodovanie hlučné*“, kníže ovšem promluví k pánům, aniž by je musel ztišit, a po jeho řeči „*přetrže se ticho*“. Při turnaji ani při jeho slavnostním závěru nezní jásot lidu, ale jen oficiální „*hlahol trub i kotlův*“.

První vydání básně Hanuše Věnceslava Tůmy bylo rozebráno téměř ve třech nedělích. Autor uvedl své dílo slovy: „*Podávám tímto do veřejnosti starší práci, o jejíž vadách sám jsem přesvědčen; avšak mám za to, že přece nezaslouhuje prostého zavržení a soudný*

čtenář pozná, kam jsem při skládání básně té směřoval: vpraviti se totiž do formy i obsahu našeho ‚Rukopisu‘ a pracovati na základě domácím skrovnými svými silami. “ Ačkoli dílo bylo psáno s velkým úsilím i s poetickým vzletem, nedosáhl autor velikosti Rukopisů a ukázal tím, jak těžké je napodobit mistrovské dílo, i když je vidíme před očima a živě pociťujeme.

Poznámky

1. Králík, O.: K. H. Mácha a Rukopisy. In: *Realita slova Máchova. Sborník pojednání*. Praha, Československý spisovatel 1967, str. 13–56.
2. Tůma, H. V.: *Jaroslav. Báseň rozpravná*. 2. vydání. Praha, Fr. A. Urbánek 1873, 56 str.
3. Nesměrák, K.: Tůma, Baar a Rukopisy. *Zprávy České společnosti rukopisné VI/2* (1. prosince 2002), str. 41–42.

Rukopisy, náhrobky a „profesionalita“ novinářů

KAREL NESMĚRÁK

V roce 2000 vyšel v časopise *Reflex* zajímavý článek *Achab*¹⁾, věnovaný činnosti Jaroslava Achaba Haidlera, který se zabývá dokumentací a mapováním židovských hřbitovů v České republice²⁾. V článku¹⁾ mne zaujala, lépe řečeno šokovala, následující pasáž – cituji:

„Stalo se mu také, že při pátrání objevil náhrobek z počátku sedmnáctého století a považoval to za velkou vzácnost. Až po konzultaci s odborníky se zjistilo, že jde o falzum, které mělo doložit jiný čas židovského osídlení. Když vznikaly Rukopisy královédvorský a zelenohorský, padělatelé si prý dali práci i s tím, aby donesli falešné náhrobky na některé židovské hřbitovy u Prahy – aby doložili, že židovské osídlení v Čechách bylo daleko dřív než ve skutečnosti.“

Nebylo mi samozřejmě vůbec jasné, proč by to tzv. padělatelé RKZ vůbec dělali. Jak známo v celých Rukopisech není ani jediná zmínka o Židech či židovském osídlení Prahy. Ale i kdyby tomu tak bylo, písně Rukopisů popisují události starší než 14. století, tedy náhrobek či dokonce náhrobky ze 17. století jsou pro otázku autenticity RKZ zcela zbytečné. Konečně, zprávy o Židech v Čechách jsou bezpečně doloženy už z 10. století (Raffelstettenský celní řád, zpráva Ibrahíma Ibn Jakuba). A pokud se týká náhrobků, jsou židovská pohřebiště v Praze známa už ze 13. století, nejstarší zachovaný náhrobní kámen z roku 1439 patří rabbimu Abigdoru Karovi³⁾.

Jediné možné řešení celé záhady jsem spatřoval v zaměnění RKZ s tzv. Ramschakovou kronikou, falzifikátem z 19. století a jakousi paralelou Rukopisů v pražské židovské literatuře⁴⁾. Dotazoval jsem se autora článku Davida Daniela dopisem, ale odpovědi se mi nedostalo.

Když vyšel v roce 2002 další článek⁵⁾ o činnosti Jaroslava Achaba Haidlera i s uvedením jeho působiště, směřoval jsem dopis s mými pochybnostmi a nejasnostmi k článku v Reflexu přímo jemu. Obratem jsem obdržel dopis, jímž se všechno rázem osvětlilo⁶⁾. Jako obvykle má celý zmatek na svědomí novinář – v konkrétním případě pak David Daniel – který si při rozhovoru s panem Haidlerem dělal pravděpodobně ne příliš důkladné poznámky a nenamáhal se pak ani s ověřením údajů svého článku, natož pak s jeho autorizací.

Skutečný příběh náhrobku (jednoho, tedy nikoliv náhrobků, jak se praví ve zmíněném článku) nemá s Rukopisy ani jejich tzv. padělateli vůbec nic společného. Skutečností je, že při průzkumu židovského hřbitova v Kosově Hoře nedaleko Sedlčan našel Achab Haidler mezi téměř výhradně žulovými náhrobky z počátku 18. století jediný čedičový náhrobek datovaný asi 1617. Po konzultaci s odborníkem Jiřím Fiedlerem se ukázalo, že náhrobek bude patrně moderní falzum nějakého místního regionálního badatele, toužícího posunout dataci židovského osídlení v Kosově Hoře.

Za celým případem stojí tedy jen novinářská neserióznost, bohužel jen podporující neblahou pověst Václava Hanky jako „geniálního falzátora“.

Poznámky

1. Daniel, D.: Achab. *Reflex* 10, 2000, č. 21 (25.5.2000), str. 24–25.
2. Srv. URL: <http://www.chewra.com>
3. Vilímková, M.: *Židovské město pražské*. Praha, Aventinum 1993, str. 143.
4. Mentzlová, D. – Nesměrák, K.: Ramschakova kronika – obdoba Rukopisů? *Zprávy České společnosti rukopisné VI/3* (1. června 2003), str. 69–71.
5. Černý, O.: Achab z Ústí: muž který „sbírá“ staré židovské hřbitovy. *Mladá fronta Dnes* 13, 2002, č. 295 (22.10.2002), str. 4.
6. Haidler, J. A.: *soukromé sdělení* (v autorově archivu).

Pavel Tigrid v mých vzpomínkách

JIŘÍ URBAN

Poslední srpnový den tohoto roku ukončil pozemské bytí významný kulturní činitel Pavel Tigrid.

Prvně jsem se seznámil s jeho aktivitou někdy v roce 1974. Dostalo se mi do rukou jeho *Svědectví* se zajímavým článkem Vojtěcha Mastného o Eduardu Benešovi a odsunu Němců. Jmenovalo se to *Benešovy rozhovory se Stalinem a Molotovovem*.

Další setkání se datuje do doby po listopadu 1989. Obrátil jsem se na jeho nakladatelství se žádostí, aby vydalo Endersovo kritické vydání Rukopisů. To ještě sídlil v Paříži a tak se kontakt konal telefonicky a ještě ne přímo s Tigridem. Prostředníkem tu byla paní Tigridová, která mi nakonec sdělila, že s vydáváním literatury už přestávají.

Když v roce 1994 vyšly ve Sborníku Národního muzea tiskem Protokoly o zkoumání Rukopisů Ivanovovým týmem, obrátila se Česká společnost rukopisná na ministra kultury, jímž v té době byl právě Tigríd, následujícím dopisem:

Praha, 21.6.94

vážený pan
Pavel Tigríd,
ministr kultury ČR

Vážený pane ministře,

Česká společnost rukopisná, jejímž posláním je řešení sporných otázek kolem Rukopisů, si Vás dovoluje upozornit na závažné skutečnosti, spojené s nedávným vydáním Protokolů o zkoumání RKZ a některých dalších rukopisů z knihovny Národního muzea a požádat Vás o sdělení oficiálního stanoviska.

Obracíme se na Vás, jakožto kompetentního činitele i přes to, že z tištěných Protokolů byla odstraněna důležitá úvodní pasáž o tom, že k hmotnému průzkumu Rukopisů bylo přistoupeno na žádost Ministerstva kultury. Domníváme se, že tato redakční úprava textu Protokolů nemůže v žádném případě sejmut z Ministerstva kultury zodpovědnost za řádné informování naší veřejnosti o výsledku hmotného průzkumu Rukopisů, prováděném v letech 1967–1971 v Kriminallistickém ústavu.

Závažné nedostatky v informování veřejnosti spatřujeme v těchto bodech:

1. Podstatnou součástí informací o výsledcích hmotného průzkumu Rukopisů jsou samozřejmě vlastní Protokoly. Byly vydány tiskem ve Sborníku Národního muzea (řada C, svazek XXXVI). Na veřejnost se dostaly počátkem tohoto roku. Jejich obrazová část je proti originálům redukována zhruba o 80 %, takže tvrzení v Protokolech uváděná nelze kontrolovat a Protokoly nelze hodnotit. Redukován je i text. Sice méně, ale nikoli o nepodstatné části.
2. Nedílnou součástí každého průzkumu je i oponentní posudek. V případě Protokolů RKZ nechybí, ale zveřejněn nebyl. Patrně je Vám známo, že text Protokolů, sestavený za asistence spisovatele Ivanova byl podroben oponentnímu řízení v Kriminallistickém ústavu v roce 1975. Posudky desíti odborníků vyzněly většinou odmítavě k závěrům Protokolů. Byly shledány zásadní nedostatky v metodice i v interpretaci některých zjištění. Postoj dnešních oficiálních institucí k této oponentuře nebyl naší veřejnosti nikterak sdělen. Zveřejněna nebyla ani další oponentura z roku 1992, iniciovaná ředitelem Národního muzea.
3. Místo vydání oficiálního stanoviska k Protokolům a k oponentuře Kriminallistického ústavu z roku 1975, organizuje Národní muzeum přednášky pro spisovatele Ivanova, jenž zmíněnou oponenturu bagatelizuje. Fragmentální vydání Protokolů, zamlčení oponentního stanoviska a oficiální podpora dezinformační kampani spisovatele Ivanova je smutným svědectvím o současných poměrech v naší zemi.

Protože věříme, že se tak neděje s Vaším vědomím, žádáme Vás zdvořile o zjednání nápravy v otázce objektivního informování naší veřejnosti o výsledcích posledního hmotného průzkumu Rukopisů.

Sprojevem úcty

*Ing. Jiří Urban, jednatel
Česká společnost rukopisná*

Ministerstvo pak poskytlo svolení k publikování dosud utajovaných materiálů a přispělo i finančním obnosem.

Potěšení z osobního setkání se nám dostalo na neopakovatelné výstavě *Lidi lidem* v listopadu 1994. V doprovodu Jiřího Dienstbiera a dalších si ministr se zájmem prohlédl naši expozici a pronesl podivení nad nekonečností sporu. Myslím, že jsem se tehdy vyjádřil v tom smyslu, že pokud se bude spor řešit tak jak se děje dnes, že to vskutku ještě dlouho potrvá. Měl jsem za potřebné připomenout problémy s vydáváním Protokolů Ivanovy komise, do nichž bohužel musel být zatažen dokonce ministr.

Poslední setkání mi zprostředkovaly *Literární noviny*, které jsem už dlouho neměl v ruce, ale náhoda tomu chtěla, že mi po dlouhé pauze padly do rukou zrovna ty, v nichž Tigrid polemizoval s Jakubem Patočkou o zrovna těch záležitostech, s nimiž jsem přišel do bližšího kontaktu skrze Tigridovo Svědectví před mnoha lety.

Na Tigridovu přímou a porozumění, jakož na pružnost práce Ministerstva kultury pod jeho vedením, kdy se řešily delikátní věci a žádný dopis se neztratil, vzpomínám rád a s úctou k osobnosti velkého formátu.

Za Mojmiřem Otrubou

JIŘÍ URBAN

Dne 8. června tohoto roku opustil tento svět Mojmir Otruba (nar. 18.9.1923). Encyklopedie ČSAV z roku 1986 ho charakterisuje jako badatele, zabývajícího se zejména J. K. Tylem a Boženu Němcovou a ani nepřipomíná, že Mojmir Otruba stál dlouhá léta v čele Ústavu pro českou a světovou literaturu.

Zájemci o rukopisnou problematiku ho pojímají jako hlavního představitele oficiální vědy v rukopisné kauze a nikoli bez příčiny. Otruba je uveden jako redaktor Sborníku¹⁾, v němž zpracoval (společně s M. Řepkovou) stať, dotýkající se literárněvědné problematiky RKZ.

Kromě toho je autorem úvodu ke Sborníku, v němž naznačil souvislost mezi první částí Sborníku vydanou v roce 1969 a připravovanou druhou částí, která měla zpracovat problematiku Rukopisů ze stanoviska přírodovědného.

Někteří pamětníci dob, kdy se často skloňovala hesla jako „racionální“, „integrováný“ a „komplexní“, byli udiveni, že v systému centrálního řízení nebyla rekapitulace poznání Rukopisů provedena komplexně údy Akademie věd, ale že hmotný průzkum byl prováděn

mimo půdu ČSAV s podporou externích zájemců. Z projevů Mojmir Otruby se veřejnost nedozvěděla, jestli byly zvažovány i jiné možnosti. Odpověď na tuto otázku podal spisovatel Ivanov, když napsal, že v Kriminálním ústavu měli nejlepší přístroje.

Zdá se, že zaměření na literaturu 18. a 19. století nedovolilo Otrubovi docenit pohled na Rukopisy prizmatem nových poznatků o zákonitostech orální poezie, jak nám je přiblížil Enders²⁾. Otrubovo přijetí moderní rukopisné literatury, známé z Literárních novin³⁾, se nevyznačuje potřebným badatelským klidem a překvapilo svou ideologičností a bojovností.

Nicméně jakési náznaky smířlivějšího stanoviska můžeme u Otruby také nalézt. Snad nejpřímochařeji se vyslovil ve Sborníku¹⁾ na str. 112 k problému paralel, což můžeme považovat za dost záslužné:

Paralelám RK s českou i cizí literaturou se přikládal někdy nadměrný význam pro důkaz padělanosti. Byla dokonce vyslovena domněnka, že „skutečné vyřešení sporu stane se pouze studiem paralel RK s literaturou starší a novější“ [V. FLAJŠHANS, 1912: 634]. Odpůrci provozovali až bezúčelnou „Parallelenjägeri“ [J. B. ČAPEK, 1938: 1004], a pokud ze všech shod vyvozovali přímé závěry o převzetí, poskytovali tím látku k oprávněným námitkám: Kdyby měli falzátoři čerpat při skládání RKZ ze všech spisů, k nimž paralely odkazovaly, musili by pracovat s hromnou řadou pramenů a pracovní postup takové kontaminace či mozaikového skládání různorodých útržků je prakticky nepředstavitelný při výsledku, jehož bylo dosaženo.

Poznámky

1. Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. Red. Mojmir Otruba. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – Literární historie, 13/14, 1968/1969.
2. Enders, J.: *Rukopis Zelenohorský a Královédvorský. Vznik, styl a básnická hodnota staro-české orální poezie*. Praha, Neklan 1993.
3. Otruba, M.: Právě kontra neprávě Rukopisy – a co dál? *Literární noviny* 3, 1992, č. 34 (20.–26.8.1992), str. 4. (Přepis dostupný na: <http://kix.fsv.cvut.cz/~urban/r/projevy/otruba.htm>.)

Příloha – Publikace Mojmir Otruby k problematice RKZ

(sestavil JAROSLAV GAGAN)

- Otruba, M.: Čtyři glosy před novou cestou RKZ. In: *Rukopis královédvorský a zelenohorský*. Přebásnil Kamil Bednář. Praha, SNKLU 1961, str. 113–123.
- Otruba, M.: Poezie, mýtus a hodnota (Konkretizace a estetické hodnocení Rukopisu královédvorského). *Česká literatura* 16, 1968, č. 4, str. 357–392.
- Otruba, M.: Úvodem. In: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání*. Red. Mojmir Otruba. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – Literární historie, 13/14, 1968/1969, str. 9–11.
- Otruba, M. – Řepková, M.: Literárněvědná kritika RKZ. In: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání*. Red. Mojmir Otruba. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – Literární historie, 13/14, 1968/1969, str. 83–146.
- Otruba, M.: Literární věda. [Recenze knihy Dolanský, J.: *Neznámý jihoslovanský pramen RKZ*, Praha, Academia 1968.] *Listy* 2, 1969, č. 16 (24.4.1969), str. 10.

- Otruba, M.: Slovníček rukopisného boje. [Recenze knihy Štěrba, F. C.: Slovníček rukopisného boje, Chicago, 1969.] *Česká literatura* 17, 1969, č. 3, str. 311.
- Otruba, M.: RKZ v naší kultuře a společnosti. *Český jazyk a literatura* 20, 1969/70, č. 2, str. 49–55.
- Otruba, M.: Mýtus a ritus (Pokus o sémantickou interpretaci obran pravosti RKZ). *Česká literatura* 18, 1970, č. 3–4, str. 213–277.
- Otruba, M. – Vašák, P.: První užití matematiky v české jazykovědě. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 19, 1974, č. 2, str. 86–91.
- Otruba, M.: Pravé kontra nepravé Rukopisy – a co dál? *Literární noviny* 3, 1992, č. 34 (20.–26.8.1992), str. 4.
- Otruba, M.: Václav Hanka [Encyklopedické heslo.] In: *Lexikon české literatury* II/1. Praha, Academia 1993, str. 57–63.
- Otruba, M.: Rukopisy královédvorský a zelenohorský. [Encyklopedické heslo.] In: *Lexikon české literatury* III/2. Praha, Academia 2000, str. 1329–1337.

Recenze

Časopis Týden v zajetí snů

Ve čtyřech číslech časopisu *Týden*¹⁾ vyšel v konci horkého léta seriál Pavla Kosatíka *Sen o Rukopisech*. Autor probral „vše podstatné“ od nálezů až po dnešek. Na pozadí rukopisného sporu pranýřuje českou společnost, v tradičním duchu, tedy ty, kteří se Rukopisů zastávali a současně glorifikuje jako mučedníky boje za pravdu kritiky Rukopisů.

Uvedme si některé ukázky jeho dezinformační technologie. Předně Dobrovský. Do vysněného obrazu se autorovi naprosto nehodilo konstatování, že Dobrovský Rukopis královédvorský uznával za pravý, třebaže Rukopis Zelenohorský označil za falzum. Zvolil formulaci: „*Netajil se tím, že chová pochyby i o ostatních rukopisných zlomcích.*“ Šikovné!

Šafařík. Poměrně objektivně informuje o obranném spisu *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*, aby následně podal objasňující citát:

Šafařík, Palackého spolupracovník na vydání z roku 1840, viděl problematiku ovšem jinak a přítelova nekritického nadšení se děšil. „Co mi to Palacký tenkrát roku 1840 vyvedl,“ vzpomínal v dopise synovi. „Kdežto on každý den chodil do muzea i celé měsíce zlomky ony u sebe měl, já je snad jednou viděl, rozuměje paleografii vůbec málo, latinské pak nic.“

Tento výrok se týká MPKV, v jejíž padělanost Šafařík skutečně uvěřil, která však není památkou, analyzovanou ve zmíněném spise z roku 1840. Citát pochází z rodinných vzpomínek, které publikoval Zíbrt v ČČM 1909. Stejný informační pramen o několik stran dále dokladuje Šafaříkovo smýšlení o RZ. Stojí tam: „*Co jsem tehdá z filologického stanoviska o pravosti Sněmův vynesl, na tom trvám i podnes a neodstupuji v ničem.*“ Tato významnější informace soustavně uniká pozornosti mnohých publicistů.

Jak se Kosatík vypořádal s Palackým, stojí za rozvedení:

Počínání Palackého na obhajobu Rukopisů, které jakoby s lety ještě získávalo na důrazu, může posloužit jako důkaz odborné zaslepenosti v případech, kdy emotivní stránka věci v badatelově nitru zvítězí nad kritikou a věcnou. Pro Palackého by za normálních okolností muselo být hračkou zjistit, že Rukopisy jsou mladší než Kosmova či Dalimilova kronika. V obou původních letopisech se například hovoří o Praze jen jako o hradu, zatímco v domněle starších Rukopisech se suverénně mluví o Praze jako městu.

Nebýt věc tak žalostná, mohli bychom podlehnout nemírnému veselí. V písni se nemluví o městu Praze, dokonce ani suverénně. Palackého, podobně jako snad Hájka a možná i Kosatika, svedl k představě města verš „*otvořie mu bránu přes Vltavu*“. Teprve archeologické objevy 20. století vynesly na světlo skutečnosti, které ukázaly, že bránou přes Vltavu v RK, je míněna dosud neznámá jižní brána pražského hradu, směřující k Vltavě. Podobně, jako Putimská brána v Písku směřuje na Putim. Že tento archeologický důkaz, rozvedený podrobně v článku²⁾, nebyl vzat oficiální vědou na vědomí je smutné. Jak je vidět, mohou pak nastat věci žalostnější.

Otázka Prahy je jedna z mála konkrétních věcí z Rukopisů, kterých se Kosatík dotknul. Jinak pisatel operuje především vybranými citáty z rozhovorů, korespondence a novinářských výtvorů z doby velkého rozčilení.

Cenu zlata má pro dnešního žurnalistu např. Maškův výrok „*měl jste mlčet*“. Je pozoruhodné, co se pro poznání Rukopisů dnes dá vytěžit z takového sdělení mezi čtyřma očima. Filolog Mašek asi dobře věděl, jakou váhu mají Gebauerovy důkazy z koincidencí, jejichž nedostatečnost rozpoznal okamžitě historik Kalousek, a která je kritizována i ve Sborníku ČSAV³⁾. O tom Kosatík mlčeti neměl. Ze Sborníku cituje jen paleografický soud Zdeňka Fialy.

Kosatík svým seriálem osvědčil určitou slohovou obratnost, která ovšem zdaleka nedosahuje umění spisovatele Ivanova, jenž se, aspoň v počátcích, jevil objektivnější, ale právě tím byl Rukopisům mnohem nebezpečnější. Nelze ale vyloučit, že svůj kádrovací seriál stvořil Kosatík jen jako literární fikci, či mystifikaci, jak je dnes moderní.

JIŘÍ URBAN

Poznámky

1. Kosatík, P.: Sen o rukopisech I–IV. *Týden* 10, 2003, č. 30 (21. července 2003), str. 66–68; č. 31 (28. července 2003), str. 70–73; č. 32 (4. srpna 2003), str. 82–84; č. 33 (11. srpna 2003), str. 68–70.
2. Urban, K.: O čem svědčí model pražského hradu z X. století. *Almanach rukopisné obrany II*. Praha, Neklan 1993, str. 72–84.
3. Komárek, M.: Jazykovědná problematika RKZ. In: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání*. Red. Mojmir Otruba. *Sborník Národního muzea v Praze, C–Literární historie*, 13/14, 1968/1969, str. 197–274.

Pátková, Hana: *Album pozdně středověkého písma. Severní Čechy. (Album scripturae medii aevi posterioris. Bohemia septentrionalis.) Svazek I. Soudní knihy města Loun. (Volumen I. Libri iudiciales civitatis Lunae.)* Dolní Břežany, Scriptorium 2002, 48 str. ISBN 80-86197-41-7. *Svazek II. Městská kniha soudní a pamětní Ústí nad Labem 1438–1514. (Liber iudicialis et memorabilium civitatis Austiae super Albea 1438–1514.)* Dolní Břežany, Scriptorium 2003, 36 str. ISBN 80-86197-44-1. *Svazek III. Kniha přijímání za měšťany města České Lípy 1461–1722. (Liber civium civitatis Lipae 1461–1722.)* Dolní Břežany, Scriptorium 2003, 24 str. ISBN 80-86197-45-X.

Významným počinem naší paleografie je právě zahájená edice fotografických ukázek pozdně středověkého písma českých zemí, a to tím spíše, že česká paleografická literatura je na fotografické edice poměrně skoupá.

Album pozdně středověkého písma, z nějž dosud vyšly jen tři svazky a další budou následovat, vychází v rámci projektu regionálních paleografických edic. Cílem tohoto projektu je sestavit co nejúplnější katalog pozdně středověkého písma, který by se stal základem pro sledování obecného vývoje písma na našem území. Časové období pro excerpci materiálu bylo stanoveno v rozsahu let 1450 až 1520, jako prameny byly zvoleny městské knihy, které představují místně a časově fixované doklady, neboť jako právní doklady vznikaly jejich zápisy s velmi malým časovým odstupem od data události.

Každý svazek *Alba pozdně středověkého písma* přináší fotografické ukázky ze studovaného města pro celé zvolené časové období, přibližně v pětiletých intervalech. Fotografie, publikované ve velmi dobré kvalitě, jsou doplněny transliterovanými přepisy, včetně textově kritického aparátu. Ukázkám předchází stručný úvod, týkající se příslušných městských knih (s citací příslušné literatury) a dále stručné popisy jednotlivých písařských rukou, včetně fotografických ukázek jednotlivých písmen. Vzhledem k možnému mezinárodnímu využití publikace jsou úvod a popisy písařských rukou podány rovněž v latině. Jedná se tak o velmi zajímavou a užitečnou publikaci.

Editorem prvních tří svazků *Alba pozdně středověkého písma* je Doc. PhDr. Hana Pátková, Ph.D. z Filosofické fakulty UK v Praze, mj. autorka výtečných *Cvičení z pozdně středověké paleografie* (Dolní Břežany, Scriptorium 2001; srv. *Zprávy České společnosti rukopisné V/17*, 25. června 2001, str. 6).
KAREL NESMĚRÁK

Linda, Jaromír – Stich, Alexandr – Fidlerová, Alena – Šulcková, Martina a kol.: *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách. Díl I/1 (A–F) a I/2 (H–J).* Praha, Karolinum 2003, xxxi, 781 str. + 70 str. obr. příl. ISBN 80-246-0607-0.

Jak známo, je stav katalogizace rukopisného bohatství knihoven a muzeí v České republice více než neuspokojivý. Řada institucí, vlastnicích ve svých sbírkách rukopisy, nemá dodnes tištěné katalogy, nebo se jedná o katalogy bezmála sto let staré a značně nevyhovující (např. Truhlářův *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a universitní knihovny pražské* pochází z roku 1906 či Bartošův *Soupis rukopisů Národního musea v Praze z let 1926–1927*).

Na samém sklonku tohoto roku vychází publikace, která bezesporu přispěje k částečné nápravě tohoto stavu. Jedná se o první díl (rozdělený z praktických důvodů do dvou svazků) *Repertoria rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách*. Jak už sám název napovídá, je tento nový katalog rukopisů omezen časově i institucionálně. Časové vymezení vychází z projektu komplexního filologického výzkumu jazyka a literatury 17. a 18. století ve středoevropských souvislostech, v jehož rámci *Repertorium* vzniká. Autoři si ve výběru všimají i ostatních rukopisů z majetku příslušné instituce i mimo zvolené časové vymezení. Institucionálně je *Repertorium* omezeno na muzejní knihovny a sbírky na území Čech (s prozatímním vyloučením Prahy). Jazykové omezení nebylo zvoleno, takže *Repertorium* zaznamenává i latinské, německé a jiné rukopisy.

U každého muzea, v jehož fondu se nachází rukopisy ze 17. a 18. století, jsou nejprve uvedeny příslušné informace o muzeu a dále přehled knižních fondů, jenž zahrnuje i stručné informace o ostatních rukopisech (a starých tiscích) mimo sledované období. Následují podrobné popisy rukopisů spadajících do sledovaného období (materiál, datace, rozsah, titul, obsah, výzdoba ad.). Hodnotná je i poměrně obsáhlá barevná fotografická příloha. Předkládaný první díl zachycuje na 1493 rukopisů 17. a 18. století z 55 muzeí z měst, jejichž názvy začínají písmeny A–J. Další dva svazky přinesou soupis rukopisů z muzeí měst zbývajících písmen abecedy a celé dílo uzavře čtvrtý svazek obsahující rejstříky.

Vzhledem k časovému vymezení popisovaných rukopisů nelze očekávat přílišný přínos problematice RKZ. Přesto díky informacím o starých tiscích a rukopisech mimo sledované časové období lze v *Repertoriu* nalézt několik zajímavých zmínek vázících se k RKZ. Na str. 390 jsou z knihovny Městského muzea ve Dvoře Králové nad Labem zmíněny:

1. *Bibliografie spisů Václava Hanky (1811–1861) a jeho životopisů*. Rukopis z druhé pol. 19. stol.; bez sign.
2. Šubrt, V.: *Bibliografie vydání RK a přehled sporů o jeho pravosti*. Rukopis z roku 1926, sign. IB 34/648).
3. Hanka, V.: *Rukopis kralodevorský*. Praha 1832. Tisk vázaný do pergamenu s latinským liturgickým textem ze 14. stol.; sign. IB 38/653.

Případné další rukopisy a tisky se vztahem k RKZ bude možné dohledat až po vyjití čtvrtého svazku obsahujícím rejstříky.

Repertorium rukopisů 17. a 18. století představuje bezesporu velmi cenný a hodnotný katalog, který se jistě stane vyhledávanou badatelskou pomůckou.

KAREL NESMĚRÁK

Členské zprávy

Česká společnost rukopisná netradičně v televizi

Vzácná událost se přihodila 9. listopadu 2003. Česká televize zařadila do svého programu pořad, dotýkající se Rukopisů v netradičním duchu.

Okolnosti takového počínu stojí za zaznamenání. Když počátkem září dorazil e-mail pana režiséra Palouše oznamující, že by chtěl pro Českou televizi natočit záznam, prezentující stanoviska České společnosti rukopisné, vyvolalo to u mne nemalý údiv. Byli jsme přirozeně zvědaví, s jak dlouhým časem se pro prezentování našeho stanoviska počítá a v jakých souvislostech bude uvedeno. Stalo se totiž už jednou, že k podobné nabídce došlo, ale protože se jednalo jen o bleskové vystoupení, neakceptovali jsme to z obavy, že tak složitá otázka by se nedala v kratičkém čase důstojně nastolit.

Tentokrát bylo sděleno, že nám bude vyhrazeno celých 20 minut z celkového počtu čtyřiceti minut pro pořad s názvem *Všechno je jinak*, kde se mělo hovořit o mystifikaci a byli jmenováni další aktéři: Brikcius a Borecký.

Sousedství uvedených publicistů, o nichž je známo, že reflektují podivinství, vybízelo k opatrnosti, ale převážilo mínění, že i tak by veřejnost mohla dostat něco seriosních informací.

Při volbě aktérů jsme museli oželet kolegu Nesměráka, neboť byl beznadějně vytížen v době natáčení, které proběhlo již koncem září v romantickém prostředí zámku Zelená Hora.

Vlastní pořad byl kolegou Gaganem zaznamenán pro archiv Společnosti, přepsán a vystaven na jeho webových stránkách (<http://web.fsv.cvut.cz/~gagan/jag/rukopisy/dokument/vsechno.htm>). Na pořadu je pozoruhodné i to, že dokonce konfrontoval naše stanovisko se staršími pořady televize.

Mnohé nasvědčuje tomu, že činnost medií dozná v blízké době změny k lepšímu a že tato výjimečná událost by se budoucně nemusela jevit jako výjimečná. JIŘÍ URBAN

Drobné zprávy

(červenec – prosinec 2003)

- Nakladatelství Lidové noviny vydalo knihu Petra Kovaříka *Literární mýty, záhady a aféry. Otazníky nad životy a díly českých spisovatelů*. Jedna kapitola má název *Byl Václav Hanka básníkem Rukopisů?* Zde autor mj. napsal: „*Dodnes existují lidé, pro něž jsou oba Rukopisy autentickými památkami... Veškeré dosud snesené důkazy včetně nových chemických zkoušek, prováděných v Kriminallistickém ústavu na konci šedesátých let dvacátého století a publikovaných teprve začátkem let devadesátých, považují tito skálopevní obránci Rukopisů za nedostatečné.*“
- Nakladatelství Neklan vydalo k 250. výročí narození Josefa Dobrovského knihu Vincence Brandla *Život Josefa Dobrovského*. Proti původnímu vydání z roku 1883 je kniha doplněna o překlady německých a latinských textů.

- K 250. výročí narození Josefa Dobrovského se v květnu 2003 konalo v Praze mezinárodní symposium, kde mj. vystoupil Prof. Edward Keenan z Harvardské University s odvážným příspěvkem, v němž se snažil připsat autorství ruského Slova o pluku Igorově Josefu Dobrovskému. Ukázka z chytané knihy Prof. Keenana **Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově**, vychází v časopise *Dějiny a současnost* 5/2003.
- V sobotní příloze *Magazín deníku Právo* (9.8.2003) vyšel článek Miloslava Martinka **Nevěřící Josef** (Dobrovský), kde autor popsal jeho spor proti uznání Libušina soudu (Rukopisu zelenohorského) za nejstarší česky psanou literární památku.
- V Turnově se konaly Slavnosti slámy (9.–10.8.2003) a během nich byla v obci Radvánovice provedena „rekonstrukce bitvy, která se nikdy nekonala“, tedy **Pobití Sasíků pod Hrubou Skálou**. Reportáž z události přinesl časopis *Reflex* 34/2003.
- Ve dnech 16.–17. srpna 2003 byl pro veřejnost **otevřen zámek Zelená Hora** u Nepomuku. V tzv. Libušině síni byla umístěna výstava o nálezu Rukopisu zelenohorského. Bylo rovněž možné shlédnout nástropní fresku z konce 17. století, znázorňující vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Tatary u Olomouce.
- Časopis Týden (od čísla 34/2003) otiskuje další seriál Pavla Kosatika, tentokrát na téma **Sen o životě bez Němců**. Ve druhém pokračování se autor pustil do Libušina soudu: „*V devatenáctém století, kdy se v Čechách ještě věřilo a spoléhalo na pravost Rukopisů, se s oblibou četla báseň Libušin soud, zařazená do Rukopisu zelenohorského. Podle dobových názorů se jednalo o nejstarší památku, v níž byl zachycen německý pokus o vnučení jejich, cizáckého mravu Čechům, a hlavně pádná česká odpověď na něj...*“
- Internetový časopis Vlastivědného kroužku z Mariánských Lázní *Hamelka* (<http://www.hamelka.cz>) vzpomíná v článku R. Švandrlíka **výročí Josefa Dobrovského**. Na závěr je zde zmínka o Zelenohorském rukopisu, kde Dobrovský našel 33 námitek proti pravosti, které všechny vyvrátili Šafařík s Palackým. Ale „...dnešní zastánci pravosti rukopisů, kteří se stále rodí a bojují proti Dobrovskému i Masarykovi, vyzývají, aby se česká historie zbavila ve třetím miléníu černobílého vidění v rukopisném sporu. Co dodat těmto ubohým kritikům Dobrovského i Masaryka, kteří se objevují v každé generaci znovu a znovu? A dnes, zcela vážně a rádobý vědecky na internetu...“
- Časopis Respekt 34/2003 otiskl článek Zbyňka Petráčka **Čingischán – říše jednoho muže** připomínající výročí úmrtí tohoto vůdce Mongolů. Petráček napsal: „*Po jeho smrti expanze pokračovala. Mongolové si podmanili Rusko, vpadli do Polska, Uher a byli zastaveni Václavem I. v bitvě u Olomouce.*“ Na tento článek reagoval v Respektu 36/2003 Mgr. Ondřej Šeřík z Ústavu jazykovědy FF MU, který napsal: „*Tuto fiktivní bitvu... si totiž vymyslel Hájek z Libočan a jediná památka, která o ní píše, je Rukopis královédvorský, což je – jak známo – padělek z devatenáctého století. O bitvě u Olomouce nic nepíše ani sám král Václav v dopise, popisujícím nájezd Tatarů na Moravu...*“
- Časopis *Dějiny a současnost* 5/2003 se věnuje **Případu Dobrovský**. V článku Pavla Běliny *Já jinak myslím než ostatní* se píše: „*Poslední léta života mu zkalil spor o známé obrozenské literární padělky: Píseň Vyšehradskou a Rukopis Královédvorský ještě snad byl ochoten strávit, ale Rukopis zelenohorský již odmítl jako plod vědomé a stále drzejší šalby. Zřejmě tím zamezil další objevy památek ještě 'starobylejších', ale vysloužil si za to od Václava Hanky udání na příslušných místech v Praze, Vídni a Petrohradě.*“
- Nakladatelství Karolinum vydalo knihu Františka Kutnara **Obrozenské vlastenectví a nacionalismus**. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské. V kapitole *Vlast, národ a protiva česko-německá* autor mj. napsal: „*Protiněmecká struna a válečný tón současný se dostal i do Hankových Rukopisů. V Jaroslavu byli to Němci, kteří zabili dceru Kublajovu a přivodili tak hněv chánův na křesťanstvo a uvalili neštěstí na celou Evropu. A jak průzračná je v tom dobová tendence, když ti, kteří zachraňují Evropu od pohromy a smývají vinu z Němců, jsou Češi! V Benešovi Heřmanovu i v Ludiši a Luborovi bojují Čechové vítězně proti Němcům. Už prostě sousedství Němců znamená ve výkladu Hankově a v překladu Svobodově připravovati se v míru na válku.*“
- Česká televize uvedla 13.11.2003 pořad **...a pravdy každému přejte**. Zamyšlení básníka, historika a diplomata Jiřího Gruši nad českými dějinami. Část filmu byla natočena letos v srpnu na zámku Zelená Hora u Nepomuku, takže se tam také vzpomenu Rukopisy zelenohorský a královédvorský a jejich pravděpodobný autor (podle J. Gruši) Josef Linda. Báseň Kytice z RK recitoval Radovan Lukavský. Ve filmu vystoupila také Mgr. Dana Mentzlová z České společnosti rukopisné (přepis pořadu na: <http://web.fsv.cvut.cz/~gagan/jag/rukopisy/dokument/grusa.htm>).
- Nakladatelství Lidové noviny vydalo knihu Dušana Třeštíka **Mýty kmene Čechů (7.–10. století) – studie ke „Starým pověstem českým“**. Autor přišel se zajímavým tvrzením, že postava praotce Čecha byla skutečná. Tím by padla Dobrovského hlavní výtká vůči Rukopisu zelenohorskému. Na několika místech je vzpomenu Libušin soud.

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 156 288 258/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/>

WWW stránky ČSR:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

Řada VI, č. 4, 1. prosince 2003.

ISSN 1213-903

MK ČR E 13420.

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.
E mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz. On-line přístupno na <http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>.
Rediguje Karel Nesměrák. Vychází dvakrát ročně.